

UNIVERZA V LJUBLJANI
EKONOMSKA FAKULTETA

DIPLOMSKO DELO
VLOGA DRŽAVE V GOSPODARSTVU

Ljubljana, avgust 2011

JANKO LE ULAGA

IZJAVA

Študent Janko Le Ulaga izjavljam, da sem avtor tega diplomskega dela, ki sem ga napisal pod mentorstvom mag. Bernarda Bršičiča, in da v skladu s 1. odstavkom 21. člena Zakona o avtorskih in sorodnih pravicah dovolim njegovo objavo na fakultetnih spletnih straneh.

V Ljubljani, dne: _____ Podpis: _____

Kazalo

UVOD	1
1 DILEMA TRG ALI DRŽAVA: KAKO ORGANIZIRATI REŠEVANJE EKONOMSKEGA PROBLEMA.....	2
1.1 LAISSEZ FAIRE KAPITALIZEM	2
1.2 KRITIKA PREDPOSTAVK POPOLNE KONKURENCE.....	2
1.3 NEUČINKOVITOST V ODSOTNOSTI TRGA: DRŽAVNO PLANSKI SISTEM.....	4
2 ARGUMENTI ZA OBSTOJ DRŽAVE.....	6
2.1 NEPOPOLNA KONKURENCA	6
2.2 JAVNE DOBRINE	7
2.3 ASIMetriJA INFORMACIJ.....	8
2.4 EKSTERNALIJE	9
2.5 ARGUMENT NEENAKOSTI: FILOZOFSKA, MORALNA IN ETIČNA VPRAŠANJA	10
3 ZGODOVINSKI PREGLED IDEJ O VLOGI DRŽAVE.....	13
4 EMPIRIČNI VIDIKI VLOGE DRŽAVE	20
4.1 VPLIV VLOGE DRŽAVE NA NEENAKOST	20
4.2 VPLIV NEENAKOSTI NA BDP.....	23
SKLEP	26
LITERATURA IN VIRI	27

Kazalo slik in tabel

1. TABELA 1: PRIMERJAVA ZNAČILNOSTI JAVNIH, MERITORNIH IN ZASEBNIH DOBRIN.....	7
2. SLIKA 1: OBSEG JAVNIH IZDATKOV IN NEENAKOST	21
3. SLIKA 2: SPREMEMBA JAVNIH IZDATKOV IN SPREMEMBA NEENAKOSTI	22
4. SLIKA 3: KUZNETSOVA KRIVULJA	24

Uvod

Vloga države v gospodarstvu je že stoletja predmet diskusije med ekonomisti kot tudi med politiki. Medtem, ko privrženci ene skrajnosti zagovarjajo minimalno vlogo države, njihovi nasprotniki zahtevajo vedno večjo. Zagovorniki prvega utemeljujejo svoja stališča s klasično ekonomsko teorijo popolne konkurence, torej, da je minimalna vloga države ključna za doseganje največje ekonomske učinkovitosti in družbene blaginje. Zagovorniki drugega pa poudarjajo, da v realnosti obstajajo tržne nepopolnosti, pri katerih je vloga vlade ključna za ponovno vzpostavitev ravnovesja.

Močni argumenti dela zagovornikov druge skupine so skrajne neenakosti, ki jih prinaša popolnoma svoboden tržni sistem. Čeprav se večina ekonomistov slednjega vprašanja izogiba, ker poskuša biti vrednotno nevtralna, je po mojem mnenju tako mišljenje napačno, saj se argumenti o neenakosti pri debati o optimalni vlogi države v gospodarstvu ne smejo izpustiti. Diplomsko delo se bo torej gibalo na spolzkem terenu med normativnostjo in pozitivnostjo, saj se bom v vlogi zagovornikov večje vloge države spustil na pot politične in moralne filozofije in razpravljaj o etičnih vprašanjih. Po mojem mnenju je razprava med ekonomisti o vlogi države v gospodarstvu brez argumentov moralne filozofije o neenakosti nesmiselna, zato je namen tega diplomskega dela predstavitev te tematike in vpogled v to temo.

Diplomsko delo je sestavljeno iz štirih delov. V prvem delu bom na podlagi pregleda literature predstavil tržni sistem in neučinkovitost gospodarstva v odsotnosti tržnega sistema. Opozoril bom tudi na dejstvo, da ima tržni sistem določene pomanjkljivosti in jih opredelil kot argumente za vlogo države. V drugem delu bom obstoj države argumentiral še s politično-moralnega vidika in predstavil problem neenakosti, ki ga tržni sistem prinaša s seboj. V tretjem delu bom predstavil vlogo države v zgodovinski perspektivi. Analiziral bom, kako je potekal razvoj ideje o vlogi države v gospodarstvu.

Neenakost ne sme biti izpuščena pri razpravi o optimalni vlogi države, ker sta si pojma tesno povezana. Četrty del je tako namenjen analizi empiričnih raziskav, najprej o povezavi med vlogo države in neenakostjo in nato povezavi med stopnjo neenakosti in rastjo BDP.

Osnovna teza diplomskega dela je, da je zaradi tržnih pomanjkljivosti in moralno etičnih razlogov vloga države enako pomembna kot vloga trga v gospodarstvu. Pokazati želim, da sta neenakost in učinkovitost dva pojma, ki sta si tesno povezana in soodvisna, zato ekonomisti ne smejo izključiti enega v korist drugega. Menim, da je vprašanje, kolikšno vlogo naj država prevzame v gospodarstvu empirične narave, ki vključuje najdbo pravega ravnotežja med učinkovitostjo in enakostjo. Tudi prevelika neenakost ima navsezadnje direkten negativen vpliv na učinkovitost v gospodarstvu.

1 Dilema-trg ali država: Kako organizirati reševanje ekonomskega problema

1.1 Laissez faire kapitalizem

Laissez faire¹ kapitalizem je ekonomski sistem, kjer so produkcijski faktorji v zasebni lasti in proizvajajo izdelke z namenom pridobivanja profita. Vsa gospodarska aktivnost v kapitalističnem sistemu, torej produkcija, distribucija, potrošnja ter tvorba cen blaga in storitev določa trg. Zagovorniki Laissez faire zahtevajo, da država pusti gospodarstvo pri miru, torej zagovarjajo minimalno državno intervencijo (Bandelj in Sowers, 2010, str. 27).

Sistem zaupa nevidni roki popolne konkurence, da vzpostavi ravnotežje, ki obenem zagotovi tako največjo možno produkcijsko učinkovitost kot tudi največjo možno družbeno blaginjo ob danem dohodku. Da popolna konkurenca deluje brezhibno, morajo biti zagotovljene določene predpostavke.

Popolna konkurenca zahteva, da so za njeno delovanje uresničeni določeni pogoji. Prvi pogoj je, da je število kupcev in prodajalcev zelo veliko. V tem primeru noben posameznik ne more vplivati na ceno produkta. Drugi pogoj je, da ovire za vstop ali izstop v panogo ne obstajajo. Kupci in prodajalci lahko prosto in neomejeno vstopajo na trg, število ponudnikov se torej lahko povečuje dokler menijo, da se jim dejavnost izplača. Tretji pogoj je, da je blago homogeno. V nasprotnem primeru lahko ekonomski subjekt vpliva na trg in ceno. Iz tega sledi, da je blago, ki ga ponujajo različni ponudniki popoln substitut. Zadnji pogoj je, da so vsi ekonomski subjekti na trgu popolnoma informirani o trgu in cenah. V tem primeru je obstoj več kot ene cene za določeno blago nemogoč, saj bi ob popolni informiranosti kupcev vsi kupci kupovali od najnižjega ponudnika, kar bi prisililo ostale ponudnike k znižanju svojih cen (Tajnikar, 2001, str. 145-152).

Ob takih predpostavkah bo popolna konkurenca zagotovila največjo ekonomsko učinkovitost in največjo družbeno blaginjo ob danem dohodku. Ekonomski akter, ki si lasti določeno podjetje, le to upravlja z namenom maksimizacije profita. Kaj in koliko bo posameznik proizvajal ter za kolikšno ceno bo blago prodal določa trg z nevidno roko, ki sloni na konkurenci med proizvajalci in kupci. Logično je, da je povečati konkurenco boljše kot povečati stopnjo monopola, saj konkurenca prispeva tako k večji ekonomski učinkovitosti kot tudi k večji družbeni blaginji. Teoretično podlago na to tezo nam dajeta klasično-ekonomska teorija popolne konkurence in Paretova načela, natančneje Paretovo splošno ravnotežje v

---

¹ Termin »Laissez faire« (pusti pri miru) mnogi napačno pripisujejo Smithu. Dejansko je prva uporaba termina možno zaslediti v dialogu med trgovcem Thomasom Le Gendrejem in francoskim finančnim ministrom Jeanom Baptistom Colbertom. Trгоvec je namreč na vprašanje ministra »Que faut-il faire pour vous aider?« (Kaj lahko storimo za vas?) odgovoril »laissez-nous faire« (Pustite nas pri miru). Pozneje je markiz Rene Louia d'Argenson termin »Laissez faire« začel uporabljati v ekonomski politiki (Brščič, 2010, str. 673-674).

menjavi in proizvodnji. Razvidno je, da popolna konkurenca maksimizira ekonomsko učinkovitost, saj mora ekonomski akter tekmovati s svojimi konkurenti. V tem primeru mora na primer proizvodnja kupovati svoje proizvodne dejavnike po najnižji možni ceni, proizvesti blago na najnižji možen način ter prodati po najnižji možni ceni, torej po ceni, ki ji komaj še omogoča preživetje. V nasprotnem primeru proizvodnja ne bo uspešna, saj bo vedno obstajal konkurent, ki bo pripravljen sprejeti takšne pogoje. V teh pogojih vsak potrošnik kupuje blago glede na svoje osebne preference in finančne zmožnosti, ter tako maksimizira svojo blaginjo. Na ta način je Paretov optimum dosežen, saj so dosežene najnižje možne cene, enake tako za proizvajalce kot potrošnike. Ob predpostavki, da so pogoji popolne konkurence izpolnjeni, je kakršnakoli druga ureditev proizvodnje in potrošnje manj učinkovita (Bailey, 2002, str. 19).

Vloga države v kapitalističnem Laissez faire sistemu je torej minimalna. Zagovorniki Laissez faire sistema so prepričani, da kakršenkoli državni poseg vpliva na učinkovito delovanje trga. Trg je po njihovem mnenju sposoben rešiti vse alokacijske in distributivne probleme. Zato je država omejena na vlogo stražnika. Po mnenju zagovornikov Laissez faire sistema ima vlada nalogo zagotavljanja varnosti pred zunanjimi in notranjimi akterji ter natančnega opredeljevanja lastninskih pravic. Ti nalogi naj bi vlada izpolnjevala predvsem s tvorbo jasnih zakonov in doslednega pravnega sistema, ki bi ga podpirale institucije kot so na primer policija in pravosodstvo (Ryan, 1995, str. 289-298).

V okviru teh omejitev je ekonomski akter popolnoma svoboden pri zasledovanju svojih racionalnih ciljev. Klasični ekonomisti so mnenja, da se bosta, ko bodo pravila igre zarisana, zaradi delovanja » nevidne roke«, največja možna učinkovitost in družbena blaginja ustvarili sami.

1.2 Kritika predpostavk popolne konkurence

Popolna konkurenca je bila deležna številnih kritik glede rigidnosti in poenostavljenosti njenih predpostavk. Ostaja dejstvo, da v praksi ne obstaja primer popolno konkurenčnega trga, saj vedno obstajajo določene ovire za vstop na trg. Proizvodi namreč nikoli niso popolnoma homogeni in ekonomski subjekti nikoli niso popolnoma informirani.

Teorija popolne konkurence stoji na postulatu homo economicusa, poenostavljene serije predpostavk, ki poskušajo razložiti obnašanje posameznika. Vsak posameznik zasleduje torej svoje individualne sebične interese. Na podlagi pričakovanih stroškov in dobičkov se racionalno odloča tako, da bo ustvaril največjo možno količino dobrobiti. Človek je v ekonomski teoriji definiran kot ozkomisleče individualistično bitje, ki dela tisto, kar mu bo prinašalo največjo dobrobit in udobje z najmanjšim možnim delom in naporom. Pri tem je (ob predpostavki popolne informiranosti) sposoben tudi racionalno izračunati, kako bo ravnal, da bo maksimiziral svojo dobrobit (Hunt, 2003, str. 44).

Postulat homo economicusa je bil deležen kritik tako s strani sociologov kot ekonomistov.

Poenostavitev homo economicusa klasičnih ekonomistov je poenostavitev človekove psihologije. Po besedah A. Martinellija in N.J. Smelserja (1990, str. 3), klasični ekonomisti

vidijo vse ljudi kot instrumentalne, racionalne materialiste, ki vedno maksimirajo svoje individualistične agende. Pri tem so izpustili močne sile človeške psihologije, zaradi katere marsikdo ne ustreza zgornjemu postulatu. Avtorja menita, da so se klasični ekonomisti preveč osredotočili na ekonomsko motivacijo, obnašanje in interakcije, drugi sociološki in psihološki aspekti pa so bili poenostavljeni ali izpuščeni. Dinamika kulture je bila poenostavljena v fiksne preference; kolektivno dejanje se je smatralo kot agregatni seštevek individualnih dejanj brez notranjih socialnih dinamik. Socialne interakcije so bile poenostavljene brez upoštevanja procesov družbenih konfliktov in pogajanj, ki so potekal v ozadju; vse vrste osebnih razmerij, izmenjav in interakcij (razen ekonomskih) so bile izpuščene. Po besedah avtorja je težko priti do dosledne analize s tako ekstremno formulacijo, saj je bilo toliko vidikov izpuščenih ali poenostavljenih.

Rezultati mnogih raziskav sociologov trdijo, da človeško obnašanje ni vedno individualistično in da človek ne ravna vedno na sebičen način (Sahlins; 1972, Sen, 1977; Hirsch, Stuart in Ray, 1990, str. 39-56).

Po analizi predpostavk homo economicusa je Kenneth Arrow (1973, str. 193-216) prišel do sklepa, da ekonomski akter mora biti ne le popolnoma informiran, temveč tudi »izjemen statistik«. Ekonomisti, ki se ukvarjajo s človeškim obnašanjem (*angl. Behaviourial Economics*), prav tako trdijo, da se človek, kljub popolni informiranosti, pogosto odloča neracionalno (Camerer, 2004, str. 2-7).

Ekonomisti so s takimi predpostavkami poenostavili in razvrednotili človeka ter njegova dejanja na neka osnovna relativno mehanska načela. Zato lahko predpostavljamo, da je naivno verjeti, da se bo trg obnašal točno tako, kot si zamišlja zgoraj navedena teorija.

1.3 Neučinkovitost v odsotnosti trga: Državno-planski sistem

Kljub temu moramo priznati, da trg v glavnem prinaša učinkovitost, če omenjene predpostavke vsaj deloma veljajo. Razlika v učinkovitosti je očitna, ko država poskusi prevzeti vlogo trga pri proizvodnji in porazdelitvi blaga in storitev.

Centralno-planski sistem je sistem, kjer je država zadolžena za usmerjanje gospodarstva. V takem gospodarskem sistemu so glavni produkcijski dejavniki v lasti države in država prevzame vlogo proizvodnje in porazdelitve blaga in storitev (Nove, 1987, str. 879).

V centralno-planskih gospodarstvih država nadzoruje vse sektorje gospodarstva s pomočjo centralnega planiranja. Strokovnjaki, ki so zadolženi za planiranje gospodarstva, odločajo kaj in koliko naj tovarne proizvedejo glede na narodne in družbene cilje, ki si jih država zada. Vse odločitve o distribuciji, alokaciji in akumulaciji proizvodnih dejavnikov prevzame torej država. Privatno lastništvo je prepovedano iz ideoloških razlogov, zaradi pomanjkanja privatne lasti pa je tržni sistem nemogoč. Alternativno k tržnimi rešitvami je gospodarstvo bilo organizirano v sistem prerazdelitve v okviru centralnega planiranja. Konkretnije, gospodarski načrtovalci so določili kvoto outputa in cene vseh proizvodov. Posledično so centralni planerji nadzorovali proizvodnjo, potrošnjo, investicije in zaposlenost. Partijski administratorji so

skrbeli za izvršitev teh planov. Pomembno je poudariti, da v tem primeru cene niso dejanske tržne cene, temveč ocene vrednosti, ki jih določi država. Take cene ne odražajo dejanskega tržnega povpraševanja družbe (Leeman, 1963, str. 19).

Problem pri centralnem planiranju so informacije. V tržnem sistemu se vse potrebne informacije odražajo v ceni, saj cena določi tako proizvajalcu, koliko naj proizvede, kot potrošniku koliko, je pripravljen kupiti. Cena je indikator skupka individualnih subjektivnih preferenc posameznika po vseh možnih proizvodih. Te nepogrešljive informacije tržni sistem pridobi v realnem času, sproti in brezplačno, saj se te informacije odražajo z vsakim posameznim nakupom vseh izdelkov, ki jih vsi posamezniki kupujejo na trgu. Vsakič, ko posameznik kupi nek izdelek, daje indikator, da preferira določen izdelek in hkrati nakaže, koliko tega izdelka bo potrošil. Agregatne preference potrošnika po določenem izdelku zagotovijo, da bo zmagovalec na trgu tisti proizvajalec, ki bo izdelek proizvajal po najboljši možni kvaliteti in po najnižji možni ceni. Agregatna količina potrošnje vseh posameznikov pa odraža krivuljo povpraševanja. S pomočjo teh dveh indikatorjev se zagotovi ekonomska učinkovitost v obliki cene, saj omogoča preživetje le najbolj učinkovitim podjetjem in hkrati določa optimalno velikosti podjetja. Ker v tržnem sistemu vsak posameznik subjektivno določa količino svoje potrošnje po določenem izdelku ob določeni ceni in danem dohodku, je maksimalna družbena blaginja prav tako uresničena. V centralnem planiranju teh informacij ni. Nemogoče je pridobiti informacije o subjektivnih preferencah vseh posameznikov o vseh možnih izdelkih ter določiti količino potrošnje teh izdelkov. Še več, te informacije so potrebne v realnem času, neprekinjeno, saj niso statične. Centralni planer zato oceni količino proizvodnje določenega izdelka iz katerega izdela plan ter jih enakomerno porazdeli med posameznike. Ker taka ocena ne odraža natančnega agregatnega povpraševanja družbe, sta pomanjkanje enega izdelka in prekomerna ponudba drugega neizogibna. Ker so vse proizvodnje v lasti države, te proizvodnje ne tekmujejo med seboj in profitnega motiva ni. Zato je ekonomska učinkovitost proizvodnje nižja kot v tržnem sistemu. Proizvodnje niso spodbujene k zniževanju stroškov, zagotavljanju kvalitete in tehnološki inovaciji. Ker agregatno povpraševanje določa centralni planer, ki nato blago enakomerno porazdeli med posameznike, maksimalna družbena blaginja zaradi različnih subjektivnih preferenc vsakega posameznika prav tako ni uresničena. Glavni problem, s katerim se planski sistem sooča, je, da ne obstaja načina, kjer bi planer racionalno preračunal in učinkovito porazdelil sredstva v gospodarstvu (Mises, 1990).

Ker cen v planskem sistemu ni, postane učinkovita alokacija kapitala prav tako otežena. V tržnem sistemu kapitalist investira v gospodarske dejavnosti. Če investicija odraža potrebe družbe, je kapitalist nagradjen s profitom, v nasprotnem primeru ima izgubo. Cena in možnost profita spet igrata glavno vlogo pri učinkoviti alokaciji kapitala. Možnost profita se odraža v prekomernem povpraševanju družbe po nekem izdelku. Bolj kot bo družba povpraševala po nekem izdelku, višja bo cena tega izdelka in posledično večji bo potencialni profit novega ponudnika ob vstopu v panogo. Profit je torej indikator za učinkovito alokacijo kapitala. Racionalni kapitalist bo investiral v gospodarsko dejavnost, ki prinaša največjo stopnjo profita, torej bo dodelil kapital tam, kjer je najbolj potreben. S tem bo družba ob danem trenutku zadovoljena s tistimi izdelki, ki jih najbolj potrebuje. V centralno-planskem sistemu

pravih cen ni, zato je alokacija kapitala prepuščena centralnemu planerju. Zaradi pomanjkanja informacij centralni planer pogosto kapitala ne razporeja dovolj učinkovito. Strošek napačne razporeditve kapitala je pogosto nepovraten, zato alokacija kapitala igra veliko vlogo pri učinkovitem delovanju gospodarstva (Leeman, 1963).

Mises (1990) je v svojem delu ugotavljal, da je centralno-planski sistem iz teh razlogov nemogoč. Kar je morda še bolj bistveno za to temo, je avtorjeva ugotovitev, da je v teoriji vsaka državna intervencija škodljiva za učinkovitost na trgu, ker manipulira s prostim trgom in z ravnovesno tržno ceno.

2 Argumenti za obstoj države

Iz prejšnjega poglavja je razvidno, da je trg, kljub svoji nepopolnosti, potreben za učinkovito delovanje gospodarstva. Preveliko poseganje države vodi v neučinkovitost tako v alokaciji proizvodnih dejavnikov kot v distribuciji blaga in storitev. Dejstvo je, da je trg trenutno najboljši sistem za učinkovito razporeditev proizvodnih dejavnikov in distribucijo blaga. Kljub temu obstajata dva ključna argumenta za obstoj države.

Prvič, država mora posegati v primeru, ko trg ne zagotavlja elementov popolne konkurence in posledično ne prinaša zelenih učinkov. To je seveda ob predpostavki, da lahko država zagotovi boljše stanje.

Drugič, država mora posegati z redistribucijo bogastva zaradi neenakosti, ki ga tržni sistem prinaša.

Argument tržne nepopolnosti

Popolna konkurenca v teoriji prinaša s seboj Pareto optimum in posledično največjo možno ekonomsko učinkovitost in družbeno blaginjo. Vendar obstajajo pogosto primeri, ko ena ali več predpostavk popolne konkurence ni zadovoljenih. Posledično svobodnemu trgu ne uspe doseči Pareto optimuma. Takrat postane vloga države ključna za vzpostavitev ravnotežja. V teoriji obstajajo 4. glavni razlogi za tržno nepopolnost (Tajnikar, 2001):

1. Nepopolna konkurenca
2. Zunanji učinki
3. Javne dobrine
4. Nepopolne informacije

2.1 Nepopolna konkurenca

Nepopolna konkurenca je definirana kot stanje na trgu, ko posamezni ponudniki lahko neposredno vplivajo na tržno ceno v panogi (Hasek in Dodd, 2003, str. 117). Obstaja mnogo različnih vrst nepopolne konkurence. Za vse velja, da kršijo eno ali več predpostavk, ki jih

popolna konkurenca predvideva. Naravni monopol, na primer, krši pravilo o neskončnem številu ponudnikov. Zaradi naraščajočih donosov obsega je smiselno imeti samo enega ponudnika. Monopolna konkurenca, na primer, nastane zaradi ne homogenosti blaga, medtem ko oligopoli nastanejo pogosto zaradi ovir vstopa v panogo. Na strani povpraševanja lahko pride do monopsona, ko je povpraševalcev malo.

Ostaja dejstvo, da obstaja zelo malo panog, ki se lahko primerjajo s popolno konkurenco. Kljub temu se moramo zavedati, da državno intervencijo lahko opravičimo le v primerih, ko bo le ta izboljšala stanje alokativne učinkovitosti. Vsak poseg vlade namreč povzroča stroške. Vloga države je torej omejena le na najhujše primere nepopolne konkurence (Bailey, 2002, str. 44).

Država lahko popravi slabosti na trgu bodisi z regulacijo ali deregulacijo bodisi privatizacijo ali nacionalizacijo. Glavna ideja privatizacije in deregulacije je zmanjšanje vstopnih ovir in povečanje konkurence, kar bi vodilo k večji učinkovitosti in nižjim cenam. Glavna ideja pri regulaciji in nacionalizaciji je, da vlada določi pravično ceno. Pri izbiri so ključnega pomena značilnosti določene panoge, saj je poleg učinkovitosti potrebno upoštevati še druge, morda še bolj pomembne aspekte (Bailey, 2002).

Na primer, pri deregulaciji farmacevtske industrije je potrebno upoštevati, da je namen regulacije, ki je obenem vstopna ovira, zaščititi potrošnike zaradi asimetrije informacij. Pri deregulaciji tobačne industrije je treba upoštevati negativne eksternalije v obliki zdravstvenih stroškov potrošnikov. In končno pri deregulaciji bank in finančnih trgov moramo upoštevati, da bi to lahko ustvarilo napačno motivacijo podjetij in konflikt v interesih, kar bi eventualno lahko povzročilo zlom finančnega sistema.

2.2 Javne dobrine

Ekonomsko teorija definira javne dobrine kot dobrine, ki vsebujejo značilnosti netekmovalnosti in neizločljivosti (Tajnikar, 2001, str. 378). Zaradi problema zastonjkarstva (*angl. Free rider problem*) je ponudba javnih dobrin premajhna tudi ob predpostavki popolne konkurence. Če bi ponudbo javnih dobrin prepustili zasebnemu sektorju, bi prišlo do izgube družbene blaginje (Samuelson, 1954). V tem primeru je naloga države, da popravi napake nepopolnega trga.

V primeru čiste javne dobrine je problem trga jasno in dosledno prikazan. Kljub temu, obstaja malo primerov čistih javnih dobrin. Veliko več blaga in storitev izraža le določene značilnosti javne dobrine (Bailey, 2002, str 30).

Tabela 1: Primerjava značilnosti javnih, meritornih in zasebnih dobrin

Vrsta blaga	Čista javna dobrina	Mešane dobrine z eksternalijami	Meritorne dobrine	Čiste zasebne dobrine
Kdo ima korist?	Vsi v družbi	Potrošniki in družba	Posamezni potrošniki	Posamezni potrošniki
Možnost izključitve	Nemogoča	Težka, skoraj nemogoča	Možna	Možna
Možnost tvorbe cene	Ni možna	Da	Da	Da
Možnost izbire potrošnika	Ni možna	Manjša	Da	Da
Stopnja netekmovalnosti	Popolnoma netekmovalna	Skoraj netekmovalna	Potrošnja zmanjša ponudbo	Potrošnja zmanjša ponudbo
Povezava med plačilom in uporabo	Ni povezave	Dokaj tesna	Dokaj tesna	Tesna
Kdo odloča o proizvodnji?	Država	Reguliran trg	Reguliran trg	Prosti trg

Vir: Bailey, 2002, str. 30.

Mešane dobrine predstavljajo zmes javne in zasebne dobrine. V primeru mešanih dobrin je odgovor pogosto mešanica med državno intervencijo in trgom. Koliko naj vlada posega v tem primeru, je pogosto predmet debate, vendar je dejstvo neizpodbitno, da je vloga vlade v tem primeru potrebna (Bailey, 2002, str. 32).

Težje je najti ekonomsko utemeljitev za vlogo države pri meritornih dobrinah (*angl. Merit goods*), ki imajo določne značilnosti javnih dobrin, vendar jih odlikuje predvsem značilnost dobrine posebnega družbenega pomena kot so zdravstvo in socialno zavarovanje. Šibkejši argument za državni poseg na to področje so odpravljanje tržne nepopolnosti zaradi asimetrije informacij in pozitivnih eksternalij (Akerlof, 1970, str. 494). Dejansko so meritorne dobrine precej bližje zasebnim dobrinam kot pa javnim, zato bi jih bilo iz ekonomske perspektive smiselno prepustiti trgu (Stanovnik, 2008, str. 185-200). Prepričljivejši argumenti so neekonomski. Ti vključujejo filozofske, moralne in etične ideje o egalitarnosti, podrobneje obravnavani pozneje.

2.3 Asimetrija informacij

Asimetrija informacij se zgodi, ko ena stran na trgu ima več ali boljše informacije kot druga. V tržnih transakcijah se pogosto zgodi, da ima prodajalec več informacij kot kupec. V tem primeru kupec ne more napraviti premišljene odločitve, kar posledično povzroča neravnovesje na trgu (Tajnikar, 2001, str 386-388).

Medtem ko klasična ekonomska teorija predpostavlja, da so trgi popolnoma učinkoviti razen ob določenih primerih tržne nepopolnosti, je realnost ravno obratna. Nobelov nagrajenec Joseph Stiglitz in Bruce Greenwald (1986) sta v svojem delu pokazala, da ko obstajajo tržne

nepopolnosti, predvsem asimetrija informacij (kar velja za skoraj vse trge), se, kljub konkurenčnosti svobodnega trga, tržna alokacija nahaja pod Pareto optimumom. Potrošnja je zaradi asimetrije informacij prav tako bodisi prenizka bodisi previsoka.

Državna intervencija lahko popravi take tržne nepravilnosti z regulacijami. Najbolj pogoste so regulacije, ki zahtevajo razkritje vseh informacij, tveganj in nevarnosti, ali preprosto omejijo ponudbo nevarnega blaga. Na primer, pri finančnih storitvah je ponudnik storitve pogosto zavezan k razkritju vseh relevantnih informacij. Razkriti mora namreč vse koristi in tveganja, kot tudi vse stroške in sorazmerne provizije, ki jih zasluži s tem poslom.

Kot je Akerlof (1970, str. 493) ugotavljal, asimetrija informacij ne povzroča le neučinkovitost na trgu, temveč lahko potencialno povzroči tržni zlom in posledično prenehanje ponudbe določenega blaga ali storitve na trgu. Za primer je avtor podal zdravstveno zavarovanje, ki v tržnem sistemu daje vedno manjšo ponudbo starejšim do točke, ko za povpraševalce določene starosti storitve niso več ponujene.

Pogosto pa popolno razkritje informacij ni dovolj, še posebej ko gre za asimetrije informacij posameznikov. Kot je Akerlof (1970, str. 494-495) ugotavljal, se posamezniki zaradi asimetrije informacij pogosto ne zavedajo kaj je najbolje za njih. Statistike kažejo, da je veliko število zdravih posameznikov, ki prenehajo kupovati zdravstveno zavarovanje, ko postanejo starejši, zaradi naraščajočih premij. Zaradi asimetrije informacij je njihova potrošnja te storitve suboptimalno nižja. Avtor kot možno rešitev tega problema navaja regulacije zavarovalnic in poseg države pri uvajanju obveznega zdravstvenega zavarovanja.

Stiglitz, Akerlof in Greenwald so pokazali, da asimetrije informacij ne moremo odpisati kot del primera tržne nepopolnosti ob sicer popolnem trgu. V realnosti, kjer je trg skoraj vedno nepopoln, obstaja vedno nek poseg države, ki bi lahko izboljšal Pareto učinkovitost. Kljub temu se moramo zavedati, da je državna intervencija draga. Manjše tržne nepopolnosti niso tehten razlog za poseg države. Iz povedanega sledi, da je optimalna vloga države mnogo večja kot predpostavljajo zagovorniki minimalne države.

2.4 Eksternalije

Ekonomska teorija definira eksternalije kot dobrobiti ali škode, ki nastanejo z dejavnostjo določenega gospodarskega subjekta pri subjektih, ki niso neposredno vpleteni v dejavnost tega subjekta (Tajnikar, 2001, str. 366).

V tem primeru cene ne odražajo stroškov ali koristi, ki jih določena ekonomska dejavnost prinaša bodisi pri njeni proizvodnji ali pri njeni potrošnji. Ekonomske dejavnosti, ki prinašajo škodo in stroške, torej negativne eksternalije, bodo zato prekomerno potrošene, medtem ko dejavnosti, ki prinašajo pozitivne učinke bodo suboptimalno proizvedene in potrošene. Onesnaževanje okolja, na primer, je najbolj razširjena negativna eksternalija, medtem ko izobrazba spada med dejavnosti, ki prinašajo ogromne pozitivne eksternalije.

Kot je ugotavljal Bailey (2002, str. 33-42), lahko negativne eksternalije bistveno vplivajo na ceno in posledično potrošnjo določene dejavnosti. Strupeni plini v Veliki Britaniji, ki jih povzročajo elektrarne in vozila, so odgovorni za 12.500 prezgodnjih smrti in 9.900 dodatnih bolnišniških sprejemov na leto. Ti dejavnosti se torej nahajata na nižji ceni kot je ravnotežje in posledično je njihova potrošnja višja.

Načeloma bi problem eksternalij lahko rešili z jasno in dosledno opredelitvijo lastninskih pravic, v praksi pa je zaradi transakcijskih stroškov taka sistematična opredelitev nemogoča (Coase, 1960).

V tem primeru je državna intervencija, v kolikor bo le ta izboljšala stanje, upravičena. Najpogosteje pride do državne intervencije v obliki davkov in subvencij. Država torej obdavči dejavnosti, ki povzročajo negativne eksternalije in subvencionira dejavnosti, ki prinašajo pozitivne eksternalije.

Taki državni posegi so pogosto potrebni, ker dejavnosti, ki povzročajo negativne eksternalije, ne poplačajo svojih družbenih mejnih stroškov v celoti. Na primeru varovanja okolja: če bi vozniki avtomobilov bili prisiljeni poplačati celotne mejne družbene stroške, ki jih povzročajo, bi se cena prevoza z avtomobilom relativno zvišala in cena javnega prevoza relativno znižala. Število porabnikov avtomobilov bi se zmanjšalo, porabnikov javnega pa bi bilo več. Prihodki javnih oblik prevoza bi se povečali, kar bi znižalo potrebo po državni subvenciji. Ta razlika bi bila odraz pozitivnega učinka, ki ga javni prevoz ima na zmanjšanje onesnaževanja (Bailey, 2002, str. 40-41).

2.5 Argument neenakosti: filozofska, moralna in etična vprašanja

Danes sta o vlogi etike in morale v ekonomski vedi med ekonomisti pretežno razširjeni dve mnenji. Prvo pravi, da je ekonomsko vedo potrebno postaviti pred oziroma nad etiko. Moderno intelektualno podlago tega mnenja lahko najdemo v delih neoklasičnih liberalcev, ki poudarjajo pomen posameznika in sebičnosti kot odlike človeka (Rand, 1943, 1964) in pri katerih ni prostora za etiko in moralo. Najdemo jo tudi v delih neoklasičnih ekonomistov, ki menijo, da etika nima prostora pri ekonomski vedi, saj bi posegala v pristnost naravnih sil in dinamik ekonomske vede (Friedman, 1962, Brennan in Hamlin, 1995). V spontanem redu ekonomije so torej socialna in redistributivna vprašanja nepomembna (Hayek, 1976, str. 33). Namen ekonomije je zagotavljati čim večjo učinkovitost in ustvarjati bogastvo.

Druga perspektiva trdi, da kapitalizem z minimalno vlogo države po naravi ni etičen in samoregulativen. Ideja te perspektive pravi, da ima država vlogo pri regulaciji uničujoče sile, ki jo ima kapitalizem na moralne vrednote družbe. Naloga države je zagotoviti pogoje, ki ohranjajo moralne vrednote in zagotavljajo pogoje za njen razvoj (Dunning, 2003, str. 76-103).

Zagovornike prve perspektive razumem in se delno tudi strinjam z njimi. Kljub temu pa menim, da je lahko tako mišljenje zaradi možnosti napačne interpretacije nevarno, še posebej ko se prelije v tokove političnega mišljenja.

Kot ugotavlja Barry (2006, str. 29-47), je moderna neoklasično-liberalna ekonomska veda ločena od moralnih vrednot in drugih institucij, na katerih tržni sistem dejansko deluje. Prepričani so, da skupina racionalnih individualističnih posameznikov, ki zasleduje svoje interese, avtomatično in nenamenoma ustvarja spontan red in vzajemno korist za vse v družbi. Za dokaz podajajo matematične modele, ki so zasnovani na zelo ozki množici predpostavk človeškega obnašanja. Avtor ugotavlja, da tak pristop spregleda realnost družbenega in kulturnega življenja, ki ustvarjata institucionalno podlago, na kateri tržni sistem deluje. Ta ideja, da je ekonomska veda ločena in neodvisna od bolj subjektivnih ved družboslovja kot je na primer etika, je po mnenju avtorja zavajajoča. Ekonomska veda, ki je včasih bila veja moralne filozofije, je danes s svojimi abstraktnimi modeli postala veja matematike. Nobelov nagrajenec Paul Krugman (Corning, 2011, str. 129) je na predavanju leta 2009 izjavil, da je večina teoretičnih del v makroekonomiji zadnjih 30 let bila »v najboljšem primeru spektakularno neuporabna in v najslabšem primeru pozitivno škodljiva«.

Ekonomisti, ki so zagovarjali mnenje, da etika nima prostora v ekonomski vedi, so po mojem mnenju hoteli ohraniti matematično natančnost in pristnost ekonomskih modelov. Z njimi imamo eleganten vpogled v različne dinamike ekonomije. Moramo pa se zavedati, da so v realnosti stvari precej bolj zapletene. Po mojem mnenju se prepogosto zgodi, da so trditve ekonomistov podlaga za izključitev morale in etike v političnem diskurzu.

Coase (1976) je v svojem članku »Adam Smiths View of Man« ugotavljal, da je Adam Smith opozoril na ključno vlogo etike in morale v ekonomskem dialogu. Privrženci klasičnega liberalizma in Laissez faire ekonomskega mišljenja ga pogosto (napačno) citirajo ob promociji političnih in ekonomskih agend, ki podpirajo neenakosti in nemoralno obnašanje. Adam Smith se je dobro zavedal nevarnosti prostega trga v odsotnosti morale. Menil je, da je etično in moralno obnašanje posameznikov ob maksimizaciji individualnih agend predpogoj, da se prostotržni sistem prelevi v spontan, naraven in pravičen red. Po Smithu imata morala in etika torej pomembno vlogo v ekonomskem diskurzu. Smithove misli o etiki in morali najdemo v njegovem prvem delu »The Theory of Moral Sentiments«, ki ga mnogi spregledajo. Zagovorniki minimalne države že od samega začetka torej zanemarjajo celovito idejo o svobodnem trgu, ki si ga je oče ekonomske misli predstavljal.

Menim, da je danes vloga posameznika kot sebičnega individualista preveč izpostavljena. Izpostavljena je namreč do take mere, da je v sodobnih ekonomskih in političnih mišljenjih možno zaslediti mnenja, ki opravičujejo nemoralno obnašanje od posameznikov v podjetjih kot tudi do države pri tvorbi ekonomske politike. Zagovorniki takšnega mišljenja izpuščajo etično dimenzijo kapitalizma, ki si jo je zamislil oče ekonomske vede. Rezultat, ki ga je danes možno opaziti povsod, je kapitalizem v odsotnosti etike in morale. Posamezniki, ki so najbolj nesočutni, brezsrčni in sebični, so pogosto najbolj nagrajeni. Takšnega kapitalizma si Adam Smith kot profesor moralne filozofije zagotovo ni predstavljal. Zato sem mnenja, da moramo moralo in etiko vključiti v vsakem diskurzu, tudi ekonomskem.

V centru razprave o morali in etiki je vprašanje ekonomske neenakosti. Zagovorniki mnenja, da država ne sme posegati v popraviljanje neenakosti, podajajo več razlogov.

Klasični liberalci, podvrženi filozofiji socialnega darvinizma (*angl. Social Darwinism*) Herberta Spencerja in Williama Grahama verjamejo, da je ekonomski boj podoben boju v džungli, kjer najmočnejši predstavniki preživijo (Hawkins, 1997). Ekonomsko neenakost torej vidijo kot mehanizem, ki bo sčasoma ustvaril »boljšega« človeka. Revni so sami krivi za svoj socialni položaj, ker so na tak ali drugačen način nesposobni. Vsaka intervencija države, ki bi popravila neenakost, pa je škodljiva, saj spodbuja reprodukcijo manjvrednih predstavnikov družbe (Hawkins, 1997, str. 97). Podobno stališče so zavzemali tudi nekateri znani ekonomisti, kot na primer Hayek (Frankel, 2002, str. 35-36).

Tu so še ekonomisti, ki poudarjajo neenakost kot nujno potrebno za splošno učinkovitost in gospodarski napredek (Kaldor, 1955). Spet drugi so mnenja, da je pravna enakost dovolj za zagotovitev posameznikove enakopravnosti v življenju (Mises, 1998) in da prisilen odvzem bogastva posega v posameznikovo svobodo. Slednjo idejo zagovarjata predvsem Friedman in Nozick (Byrne, 1986). Vsi omenjeni zagovarjajo minimalno vlogo države, ki se lahko primerja z *Laissez faire* kapitalizmom. Zagovorniki takega stališča so mnenja, da se bo ob hitri gospodarski rasti del bogastva bogatašev eventualno pomikalo proti nižjem sloju družbe (*angl. Trickle-down economics*). Ves ta čas pa bo se, po zaslugi bogatih, življenjski standard zviševal za vse.

Sam nasprotujem vsem slednjim trditvam iz moralne perspektive. Menim, da se Darwinova teorija o evoluciji ne more primerjati z ekonomskim mehanizmom, saj je človek po naravi izjemno družabno bitje. Moderne družbe ne moremo primerjati z interakcijami živali v naravi. Velik del naših dosežkov moramo namreč pripisati družbenim interakcijam in ne individualističnemu ravnanju posameznikov. Človeške dosežke lahko največ pripišemo naši družbeni naravi, ki temelji na kooperaciji, zaupanju, komunikaciji in recipročnosti.

Mehanizem socialnega darvinizma tem idejam nasprotuje in jih aktivno spodkopava. Kot ugotavlja Wilkinson (2010, str. 49-63), ima neenakost negativen vpliv na stopnjo sodelovanja kot tudi na stopnjo zaupanja v družbi. Avtor je ugotovil, da bolj neenake družbe imajo posameznike, ki so manj zaupljivi, manj nagnjeni k sodelovanju in bolj spodbujeni k sebičnosti.

Charles Darwin je sam poudarjal, da je človekova moralna zavest najbolj pomembna vrednota, ki nas razlikuje od živali (Corning, 2011, str. 55). V tem duhu menim, da mišljenje socialno-darvinističnih liberalcev nasprotuje morali in se neudobno približuje položaju, ki so ga v preteklosti uporabljali za zagovarjanje evgenike, znanstvenega rasizma in dejanj nacizma.

Če upoštevamo etiko pravičnosti, potem prav tako nasprotujem ideji Misesa, da je pravna enakost dovolj za enake možnosti uspeha v življenju. Resnično namreč je, da igra denar morda celo večjo vlogo kot naravni talenti pri uspehu v življenju. Po raziskavah Giddensa in Diamonda (2005, str. 108) je ob visoki ekonomski neenakosti kljub naravni nadarjenosti izjemno težko prehajati iz enega socialnega razreda v drugega (Vertikalna socialna mobilnost). Wilkinson (2010, str. 157-173) je podobno ugotovil, da visoka neenakost povzroča nizko socialno mobilnost, torej neenake možnosti v življenju.

Smiselno in moralno je torej zmanjšati neenakost do mere, ki bi zagotovila enako možnost vsem. Zmanjšanje dohodkovne neenakosti in spodbujanje enake možnosti na področju izobrazbe in zdravstva sta na primer moralno smiselna načina državne intervencije.

Ob moralnih argumentih obstajajo tudi precej bolj praktični argumenti za zmanjšanje neenakosti.

Res je, da je določena mera neenakosti sicer potrebna za učinkovito delovanje gospodarstva (Cornia in Court, 2001), kljub temu pa večja neenakost ne pomeni avtomatično večje učinkovitosti. Empirične študije kažejo, da previsoka stopnja neenakosti zavira gospodarsko rast zaradi zmanjšanja socialne kohezije, motivacijske pasti, negotovosti lastninskih pravic in socialnih nemirov (Perotti, 1996, Cornia in Court, 2001, Schmitt in Zipperer, 2006).

Wilkinson (2010) je ugotovil, da se države z večjo neenakostjo, v primerjavi z bolj enakimi državami, slabše odrežejo na široki paleti socialnih indikatorjev. Avtor je ugotovil, da imajo neenake družbe na primer več nasilja in kriminala (2010, str. 129-157), nižje dosežke na področju izobrazbe (2010, str. 103-119) in slabše zdravje ter nižje pričakovano življenjsko dobo (2010, str. 73-89). Avtor je prišel do podobnih sklepov za stopnjo zasvojenosti, splošno duševno zdravje in stopnjo debelosti. Vsi omenjeni socialni indikatorji so hkrati tudi ekonomski argumenti, saj prinašajo s seboj direktne ekonomske stroške.

Mnenja neoklasičnih liberalnih ekonomistov, da se bo del bogastva bogatašev eventualno pomikalo proti manj bogatim (*angl. Trickle-down economics*) je prav tako vprašljivo. Dejstvo je, da ne obstaja motivacije ali zagotovila, da bo bogataš del svojega bogastva namenil nižjim razredom (Broadway, 1989). V resnici je v zadnjih 30. letih v ZDA možno zaslediti ravno obratno dinamiko, kjer bogati postajajo bolj premožni, revni pa se vedno bolj bojujejo za preživetje (Corning, 2011, str. 117-118). Od leta 1980 Ginijev koeficient za ZDA vztrajno raste in se nahaja pri 0,468 za leto 2009.

Zadnji in morda tudi najmočnejši argument, ki nasprotuje zagovornikom minimalne države je, da neenakost povzroča socialne nemire (Lichbach, 1989). Čeprav tržni sistem prinaša Pareto učinkovitost, v tržnem sistemu ne obstaja mehanizma, ki bi pridobljeno dobrobit tudi pravično razdelil. Ob predpostavki minimalne države, ki ne posega v pravično delitev bogastva, bi se ob asimetriji dohodkov stopnja neenakosti neprestano povečevala. Posledično bi ob vedno večji neenakosti nastajali socialni nemiri in vedno večje nasilje. Eventualno bi tržni sistem, kot je predvideval Karl Marx, ustvaril pogoje za svoje samouničenje.

3 Zgodovinski pregled idej o vlogi države

Ideja o vlogi države v vsakdanjem življenju se je radikalno spremenila v razsvetljenstvu. Pred razsvetljenstvom so bile evropske vlade totalitaristične monarhije pod vodstvom kralja, ki je bil božji izbranec. Njegova beseda je božja in tisti, ki so mu nasprotovali so kljubovali samemu bogu. Ni presenetljivo torej, da v tem času niso obstajale osnovne človeške pravice kot na primer svobodne volitve, svoboda govora in enakost. Prav tako ni obstajala ločitev

ključnih institucij, kot na primer sekularizacija med cerkvijo in državo ter ločitev pravnega sistema od države. Vlada se je torej vmešavala v vse aspekte družbenega življenja. Podobno je tudi veljalo na področju gospodarstva. Država je pod vplivom merkantilizma vplivala na vse vidike svojega gospodarstva.

Novi tokovi mišljenja pod vplivom razsvetljenstva so bili vse bolj kritični do take absolutistične države. Filozofi v razsvetljenstvu so odprli nov pogled na svet, iz katerega se je rodila filozofija liberalizma. Liberalizem, kot rezultat mišljenja uglednih filozofov je zagovarjal mnogo moralnih načel, ki jih imamo danes vgrajene v institucijah države in v pravnem sistemu ter samoumevno veljajo za splošno dobro. Liberalci so se zavzemali za svobodo in enakopravnost posameznika. Institucije in filozofije ki podpirajo ta načela so na primer svobodne volitve, osnovne človeške pravice, demokracija in egalitarnost (Wolin, 2004, str. 525, Lalor, 2003). Po teh načelih so filozofi liberalizma tudi tvorili svoja mišljenja o vlogi države v gospodarstvu.

John Locke (1689, poglavje 5), ki je znan kot oče sodobnega liberalizma, je pozneje vplival tudi na ekonomsko misel. Na področju ekonomije je Locke zagovarjal svobodo posameznika in njegove temeljne pravice po osebni lastnini. Locke je nasprotoval poseganju države po posameznikovih lastninskih pravicah. Menil je, da je vloga države ravno obratna, torej opredelitev in zaščita lastninskih pravic posameznikov.

William Petty je prav tako bil velik kritik državne intervencije pod vplivom merkantilizma. Zagovarjal je minimalno vlogo države. Pomembno pa je upoštevati, da se njegova zamisel o minimalni vlogi države razlikuje od poznejših idej Laissez faire kapitalizma. Po načelih liberalizma je Petty opredelil, da ima država široko paleto odgovornosti. Po načelu liberalizma je država zadolžena za obrambo njenih prebivalcev, vzpostavitev in vzdrževanje pravnega reda in uprave, organiziranje izobraževalnega sistema, zagotovitev infrastrukture in skrb za brezposelne in revne (Sušjan, 2006, str. 32-33).

Adam Smith, kot najvidnejši predstavnik klasične ekonomije, je bil prav tako pod vplivom idej liberalizma, čeprav se na prvi pogled ne zdi tako. Najprej se moramo spomniti, da je Smith deloval v času, ko je država, po filozofiji merkantilizma, posegala na vse aspekte gospodarstva. V tem času so državo dojemali kot vir neenakosti in ne kot njenega regulatorja. Smith je zato v svojem delu »Wealth of Nations« imel dokaj kritičen odnos do države. Posledično je ostro zavračal vladne intervencije in politike tistega časa, ki so po njegovem mnenju ovirale rast industrije in gospodarstva v celoti. Razširjene vladne politike v tistem času, kot na primer protekcionistične carine, so po njegovem mnenju zavirale gospodarsko rast. Smith (1976, str. 687-688) je bil mnenja, da naj bi nemoteče delovanje ekonomije zagotavljala država v glavnem na treh področjih:

1. Vojska in policija naj bi zagotavljali varnost države in družbe
2. Pravni red in vzdrževanje le tega naj bi zagotavljala izpolnjevanje pogodb in ščitila lastninske pravice

3. Organiziranje dejavnosti potrebnih za družbo, ki jih privatni sektor ne zagotavlja bodisi zaradi nizke profitabilnosti bodisi zaradi previsoke investicije potrebne za njeno izgradnjo (izgradnja infrastrukture, zagotavljanje šolstva itd.)

Kljub temu pa Smith ni bil zagovornik Laissez faire sistema, kjer je vloga države minimalna. Oser in Brue (1988, str. 71-72) sta ugotovila, da je v »Bogastvu narodov« možno najti še podrobnejša mnenja Smitha o vlogi države v gospodarstvu in o lastninskih pravicah v državi. Zasedila sta Smithovo mnenje, da bi država morala regulirati bančni sektor, predvsem moč bank pri tvorjenju obrestnih mer in izdelavi papirnatega denarja. Nasprotoval je monopolom in kartelom, saj so omejevali proizvodnjo in storitve in tako spodkopavali koristi popolne konkurence. Podpiral je tudi zakone, ki varujejo najemnike v kmetijstvu v njihovih najemnih razmerjih, saj s tem spodbujajo najemnike k večjim investicijam in inovativnosti v kmetijstvu. Zavzemal se je za pravico do patentov in avtorskih pravic inovatorjev, saj to pozitivno vpliva na tehnološko inovativnost v gospodarstvu.

Že Smith se je torej zavedal, da trgi niso popolni in da ne prinašajo vseh rešitev. Prav tako ni nasprotoval idejam etičnosti, pravičnosti, enakosti in drugim načelom liberalizma, pač pa je deloval pod vplivom teh načel. To je razvidno tudi iz njegovega prejšnjega dela »*The Theory of Moral Sentiments*«.

Mill je imel podobna mnenja o vlogi države kot Smith. Ob svobodnem tržnem sistemu je menil, da ima država ključno vlogo pri izobrazbi in pri uravnavanju naravnih monopolov. Že takrat so obstajale močne socialne neenakosti, zato je Mill bil zagovornik državne intervencije na več področjih. Menil je, da zasledovanje zasebnih interesov pogosto ne prinaša družbeno zelenega učinka, zato se je zavzemal za državno regulacijo na tem področju. Prav tako je menil, da ima država vlogo pri urejanju delavske zakonodaje in da je država odgovorna za zaščito revnih (Sušjan, 2006, str. 107).

Načela in ideje zgodnjih liberalcev in zgodnjih predstavnikov klasične ekonomije se zdijo povsem moralna in idealna. Vsekakor ni možno zaslediti mnenja, da je socialna neenakost sprejemljiva. Kako se je torej razvila ideja, da enakost in enakopravnost človeka, ki stoji v samem centru liberalistične misli, ne vključuje socialne enakosti in enakih možnosti?

Odgovor najdemo desetletja pozneje, ko so vodilne evropske države že bile v pospešenem procesu industrializacije. Lahko rečemo, da so politike klasičnega liberalizma v tistem času bile namenjene družbi hitre industrializacije in urbanizacije (Hamowy, 2008, str. xxix). V tem kontekstu vprašanje socialne bede in težkih razmer delavstva preprosto ni bila prioriteta. Vprašanje neenakosti pa je bilo možno izključiti z različno interpretacijo svobode.

Po mnenju Isaiah Berlina (Gray, 2002) imamo dva pogleda na liberalizem ali svobodo. Negativen liberalizem poudarja, da je posameznik svoboden takrat, ko je prepuščen svobodnemu delu, ob predpostavki, da nenamena škoduje drugemu posamezniku. Kakršnokoli vmešavanje v posameznikovo svobodo, dojema negativen liberalizem kot škodljivo. Pozitivni liberalizem pa poudarja, da morajo biti izpolnjeni določeni pogoji, ki omogočajo posamezniku izvajanje svobodne volje. Tako je revež, recimo, popolnoma svoboden v smislu negativnega liberalizma, saj mu nihče ne preprečuje zasledovanja svojih

ciljev. V smislu pozitivnega liberalizma pa nima svobodne izbire, saj je prisiljen k delu za preživetje in s tem omejen. Po mnenju Berlina (Gray, 2002, str. 196) se klasični liberalizem identificira predvsem z negativnim liberalizmom. To je seveda logično in prikladno glede na okoliščine hitre urbanizacije in industrializacije.

Moramo se tudi spomniti na širše politično okolje, v katerem je klasični liberalizem deloval. Najprej se je bojeval proti absolutnim monarhijam, ko je država posegala v vse aspekte gospodarstva, pozneje se je bojeval proti raznim političnim ideologijam, kot na primer fašizmu, komunizmu in nacionalizmu. Za vse je veljalo prepričanje, da ima država ključno vlogo pri ureditvi idealne družbe. Logično je torej, da so klasični liberalci bili nezaupljivi do države in zato tudi zagovarjajo minimalno državno intervencijo.

Ashford (2011) podaja 10 osnovnih principov klasičnih liberalcev takole:

1. Svoboda kot primarna politična vrednota (negativen liberalizem)
2. Individualizem
3. Skeptičnost glede politične moči
4. Pravna država
5. Civilna družba
6. Spontan red
7. Svobodni tržni sistem
8. Strpnost
9. Mir
10. Minimalna država

Klasično-liberalistična misel se torej ne ubada z vprašanjem enake možnosti in enakosti (negativen liberalizem) in nasprotuje poseganju v posameznikovo svobodo v imenu družbene koristi (individualizem), saj zagovorniki le te menijo, da posameznik zna najboljše presojudati, kar je zanj najboljše (skeptičnost glede politične moči). Zato zagovarjajo svobodni tržni sistem in minimalno državo, saj so prepričani, da se bosta na ta način ravnovesje in red ustvarila spontano.

Klasična ekonomska teorija je podpirala njihovo tezo. Zagovorniki klasične ekonomske teorije so verjeli, da se bo sčasoma vspostavljal spontan red z visoko družbeno blaginjo in polno zaposlenostjo. Zato je veliko klasičnih ekonomistov zagovarjalo Laissez faire način družbene ureditve. David Ricardo, na primer, ni bil mnenja, da ima država kako pomembno vlogo v gospodarstvu (Sušjan, 2006, str. 83).

Dejstvo, da sta politična filozofija in ekonomska teorija združljivi in da se medsebojno podpirata, je imelo pomemben vpliv na razvoj ekonomske teorije. Kot sta ugotavljala Screpanti in Zamagni (1993, str. 171-174) je politična filozofija v času industrijske revolucije pozivala ekonomiste k zatiranju kakršnihkoli idej, ki bi nasprotovale klasično-liberalistični filozofiji. Predstavnik nemške zgodovinske šole Schmoller, ogorčen nad težkimi razmerami delavstva, je poskušal najti ekonomsko metodo, ki je manj teoretične in bolj pragmatične narave. Osredotočal se je predvsem na vpliv, ki ga je Laissez faire sistem imel na delavski razred in revne ljudi. Zato je zagovarjal vlogo države pri korekcijah socialnih problemov. Kot

sta avtorja ugotovila, je reakcija klasičnih ekonomistov in avstrijske šole bila hitra in močna. Po avtorjevih ugotovitvah, so ideje Schmollerja povzročile izolacijo nemških ekonomistov za več kot pol stoletja. Za ekonomiste iz tujine je bilo prepovedano delati v nemških univerzah in izmenjevati svoja mišljenja z nemškimi ekonomisti. Klasična ekonomska veda se je trdno držala svojih matematičnih teorij in abstraktnih modelov, medtem ko so kameralisti in nemška šola razvijali svoje ideje o vlogi države pri zagotavljanju socialne pravičnosti v izolaciji. Tako je vloga države ostala minimalna in socialna vprašanja so bila ignorirana do vzpona socialističnih idej Karla Marxa.

Carl Menger je, kot začetnik avstrijske šole ekonomskega mišljenja, šel še korak naprej. Menger je bil močan zagovornik teze, da je ekonomska veda čista znanost, torej je moralno nevtralna. Menil je, da je pri tvorbi ekonomske politike etika ne le nepomembna, temveč povzroča tudi zmedo, zato jo je potrebno v celoti izključiti (Screpanti in Zamagni, 1993, str. 172). Tako stališče bodo pozneje zavzemali tudi ključni predstavniki avstrijske šole, kot na primer Mises in Hayek.

Avstrijska šola je bila ključna igralka pri debati med svobodnim trgom in centralnim planiranjem. Mises (1990) je socialistom uspešno dokazal, da je centralno planski sistem nemogoč ter da je trg najboljši procesor ogromnih informacij, potrebnih za uspešno delovanje gospodarstva. Zato je logično, da je bilo njegovo mnenje o vlogi države negativno. Mises je ostro nasprotoval državnemu intervencionizmu. Menil je, da je državna intervencija neučinkovita in nestabilna politika, ki bo eventualno vodila k vedno večji vlogi države. Mises (1996) se je bal, da se bo tako ravnanje postopoma prelevilo v socializem in totalitarizem. Mises (2010) je zato zagovarjal sistem minimalne države. Privatno lastnino kot način produkcije je dojemal kot najbolj pomembno institucijo. Zagovarjal je, na primer, politično decentralizacijo, svobodo gibanja in popolno privatizacijo šolstva.

Hayek je kritiko centralno planskega sistema nadaljeval in izpopolnil. Kot Mises je bil Hayek prav tako mnenja, da je državna intervencija neučinkovita in da vodi k vedno večji vlogi države. Kljub temu je Hayek (1978, str. 41) menil, da ima država večjo vlogo kot le zagotavljanje varnosti in vzdrževanje pravnega reda. Hayek je vlogo države videl tudi pri zagotavljanju storitev, ki »zaradi takšnih ali drugačnih razlogov niso zagotovljene, ali niso zagotovljene v ustrezni količini«. Kaj naj te storitve obsegajo, Hayek ni specifično navajal. Razvidno pa je, da se je vendarle zavedal omejitve trga ob prisotnosti nepopolne konkurence, eksternalij in asimetrije informacij. Hayek je prav tako menil, da je država zadolžena za zagotavljanje monetarne stabilnosti.

Toda tu se po mnenju Hayeka (1978, 2. del) vloga države konča. Bil je namreč oster kritik državnega intervencionizma in je nasprotoval vlogi države pri uravnavanju neenakosti in drugih socialnih vprašanj. Hayek je kritiziral nejasnost in subjektivnost pojma socialne politike ter jo tudi večkrat v celoti izključil iz debate o ekonomski politiki. Po njegovem mnenju je edino merilo dobrega enakopravnost in stopnja posameznikove svobode. Jasno je, da je bil zagovornik negativnega liberalizma, saj je trdil, da je posameznikova blaginja odvisna najbolj od svoje sreče in dediščine, šele nato pa zmogljivosti. Spreminjati te dejavnike se mu je zdelo nemoralno, saj bi na ta način posegali v svobodo drugih

posameznikov. Še več, menil je, da bo tako ravnanje utemeljevalo vedno večjo državno intervencijo do točke, ko bo prevladal totalitarni režim.

V tem času pa se je okolje precej spremenilo. Po veliki gospodarski krizi, leta 1929, je klasična ekonomska teorija bila v precejšni meri diskreditirana kot nepopolna. Keynes je pokazal, da ima država vendarle večjo vlogo v gospodarstvu, kot so to predpostavljali klasični ekonomisti. Po drugi svetovni vojni se je v zahodnih državah uveljavil nov tok mišljenja, socialni liberalizem. Ta je vključeval tudi aspekte pozitivnega liberalizma. Njegovi zagovorniki so poudarjali večjo vlogo države pri socialnih vprašanjih in pri zagotavljanju enakih možnosti. Socialni liberalci so menili, da je njihova ideja nadgradnja klasičnega liberalizma in ne njen nasprotnik. Ideja je, da je zagotavljanje družbene dobrobiti v harmoniji z idejo o pomembnosti posameznika. Za večino zahodnih držav je takrat veljal Keynesijanski pristop k reševanju ekonomskega problema. Sprejeli so idejo, da je država odgovorna za visoko zaposlenost, stabilno gospodarsko rast in reševanje vseh vrst socialnih problemov. Pri tem je država delovala vzporedno s trgom, včasih pa celo namesto trga, da je te cilje lahko dosegla.

Klasično liberalno mišljenje pa ni izumrlo. Hayek, Friedman in Mises so ob koncu druge svetovne vojne v okviru združenja »Mont Pelerin« še naprej razvijali idejo klasičnega liberalizma. Družbo so ustanovili z namenom nasprotovanja tako socializmu kot Keynezijanskemu državnem intervencionizmu. Mont Pelerin je sčasoma pridobila široko finančno in politično podporo predvsem v ZDA s strani bogate elite in vodij ameriških korporacij. V zgodnjih letih navedene ideje še niso imele široke podpore (Harvey, 2005, str. 20-23).

Šele ko so se šibke točke ekonomike blaginje (*angl. Welfare economics*) pokazale ob koncu 70. let, so mnogi začeli zopet zavzemati stališče, da je minimalna država najboljši sistem. Ideje družbe Mont Pelerin so se pomaknile iz zakulisja v sam center filozofije ekonomske politike, saj sta Friedman in Hayek v istem obdobju postala tudi Nobelova nagrajenca. Njun vpliv na politično filozofijo in ekonomsko politiko je bil močan predvsem na Reagana in Thatcherjevo, z radikalnimi reformami deregulacije in privatizacije v ZDA in VB (Harvey, 2005, str. 20-23).

Milton Friedman se je v politični filozofiji identificiral kot libertarec (*angl. Libertarian*), ki je veja neoklasičnega liberalizma (Barry, 2002, str. 4).

Friedman je menil, da je ustrezna vloga države zelo blizu Laissez faire sistema. V intervjuju (Robinson, 1999) je dejal, da nasprotuje praktično vsem aspektom državnega intervencionizma in regulacijam, ki niso v povezavi z obrambo, sodstvom ali policijo. Po mnenju Friedmana je edina vloga države:

1. Obramba
2. Pravosodstvo
3. Policija
4. Zagotavljanje javnega zdravstva

Predvsem v ZDA so liberalno tradicijo nadaljevali Friedmanovi in Hayekovi nasledniki v okviru čikaške in avstrijske šole ekonomskega mišljenja. Val liberalizacije in deregulacije se je nadaljeval do danes in je zadolžen, na primer, za deregulacijo bančništva in finančnih trgov.

Friedman se je, po mnenju mnogih ekonomistov, preveč zanašal na ekonomsko teorijo in tržne modele. Prepogosto je namreč menil, da je tržni sistem popoln in da le ta deluje (Krugman, 2007). Rezultat je previsoka stopnja deregulacije, ki je eventualno vodila v globalno finančno krizo. Mnogi Keynezijanski ekonomisti, kot na primer Stiglitz in Galbraith, krivijo Friedmanovo filozofijo minimalne države kot vzrok za današnjo krizo (Lippert, 2009).

Po mnenju Krugmana (Foulkes, 2007) je Friedman pogosto zanemarjal obstoj tržnih nepopolnosti, kot na primer asimetrijo informacij. Ob (napačni) predpostavki, da je trg popoln, pa je zagovarjal politiko razširjene deregulacije.

Nevarnost prevelikega zanašanja na teorijo pri tvorbi ekonomske politike je realna. Mnogi prav tako kritizirajo njegovo vlogo pri tvorbi »šok terapije« kot prednostnega načina tranzicije bivših socialističnih držav v kapitalizem. V teoriji sicer tak način tranzicije izgleda idealen, v praksi pa se je izkazal za katastrofalnega. Najbolj znan primer neuspešnega rezultata »šok terapije« je Rusija, kjer so posledice še danes vidne.

Matematični modeli in teoretična narava ekonomske vede je po mojem mnenju zelo koristna. Z njihovo natančnostjo in jasnostjo imamo eleganten vpogled v različne dinamike ekonomije. Toda tako ekonomisti, politiki kot tudi splošna javnost jih prepogosto vzamejo kot objektivno dejstvo in na takšni podlagi ustvarjajo ekonomsko politiko.

Po mojem mnenju je filozofija predstavnikov klasičnega liberalizma bila prav tako opravičljiva za tisto obdobje. Takrat so se namreč borili proti raznim ideologijam fašizma, nacionalizma in pozneje komunizma, ki so skušale državo uporabiti za zatiranje posameznika. Toda tisto, kar je včasih bila bitka klasičnih liberalistov proti totalitarizmu, je danes bitka med klasičnim liberalizmom in socialnim liberalizmom. Menim, da se današnja elita skriva za filozofijo klasičnega liberalizma z namenom ohranjanja svojega individualnega bogastva in moči. Zato je po mojem mnenju danes ideja klasičnega liberalizma zastarela, in predstavlja prej oviro kot orodje k poti do boljše družbe.

4 Empirični vidiki vloge države

Ob debati o vlogi države pri popravljanju neenakosti pridejo na površje določena vprašanja. Zagovorniki socialnega liberalizma poudarjajo, da ima država ključno vlogo pri popravljanju socialnih problemov in neenakosti. Toda mnogi zagovorniki trga menijo, da država tega ni zmožna, saj poudarjajo, da obstajajo določene ovire. Trdijo, da tako kot na trgu, obstaja tudi tu problem razpoložljivosti informacij. Poseganje v razdelitev pomeni tudi poseganje v proizvodnjo.

Zagovorniki trga prav tako opozarjajo, da imajo davki, javni izdatki ter splošno vmešavanje države negativen vpliv na rast gospodarstva, saj teoretično povzročajo neučinkovitost trga.

Bolj kot se bomo osredotočili na popravljanje socialnih problemov, bolj se bomo morali odreči gospodarski rasti. Iz tega razloga dojemajo socialna vprašanja in gospodarsko rast kot ali ali vprašanje, kjer se je potrebno odreči enemu v zameno drugega.

Hipoteze

Iz tega razloga je zadnji del namenjen preverjanju utemeljenosti naslednjih dveh hipotez na podlagi analize več empiričnih raziskav:

H1: Večja kot je vloga države, manjša je stopnja neenakosti.

H2: Večja kot je neenakost, manjša je rast BDP.

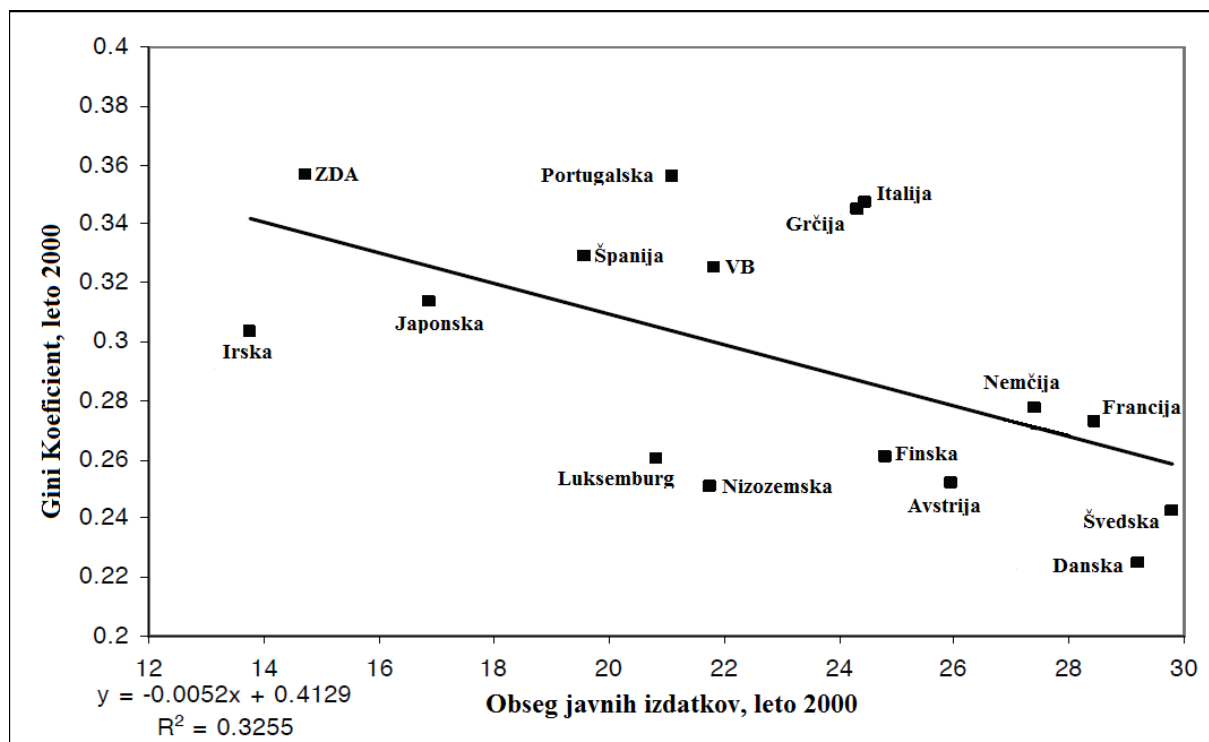
4.1 Vpliv države na neenakost

Povezava med obsegom vloge države in stopnjo neenakosti je razmeroma jasna. Empirične študije, ki so skušale poiskati povezavo med obsegom vloge države in stopnjo neenakosti, so pogosto prišle do sklepa, da večja kot je vloga države (obdavčevanje, javni izdatki, institucije, ki zagotavljajo enake možnosti, socialni programi), nižja je stopnja neenakosti (Ginijev koeficient).

Empirične študije dokazujejo, da državno financiranje socialnih programov zmanjšuje tako relativno kot absolutno stopnjo revščine ter tako popravlja problem neenakosti. Te študije so večinoma merile stopnjo javnih izdatkov držav po svetu in njihov vpliv na stopnjo enakosti v teh državah (Kenworthy, 1999, Bradley, Huber, Moller, Nielson, & Stephens, 2003).

Slika 1: Obseg javnih izdatkov in neenakost

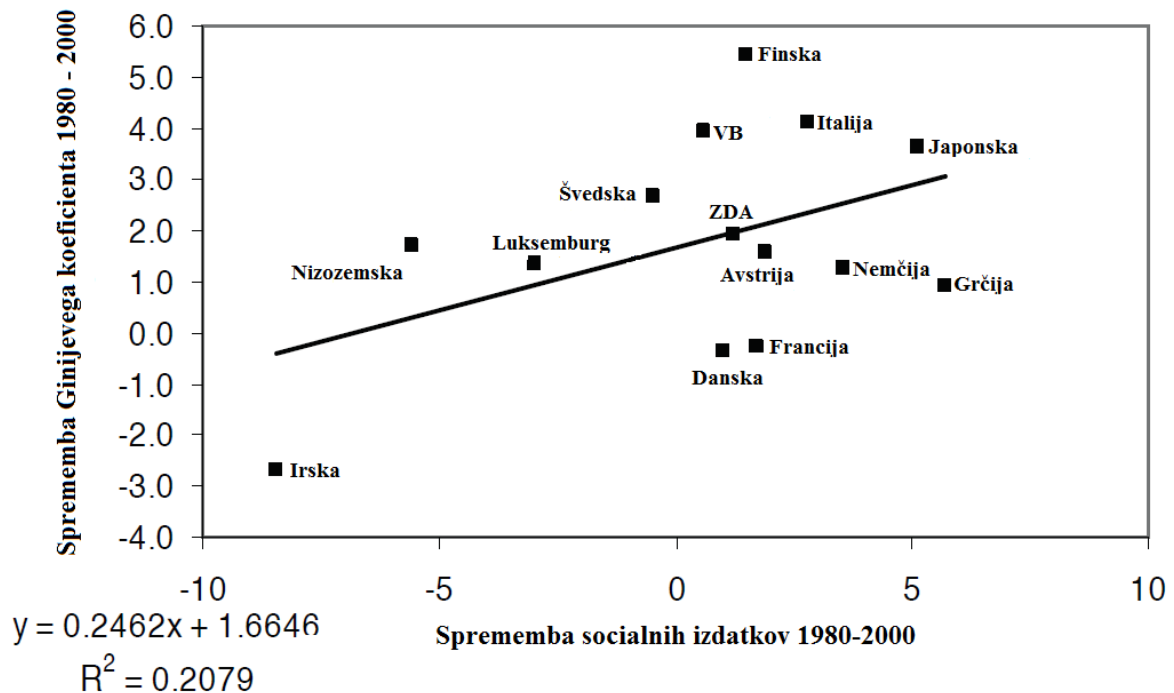

Vir: (Alfonzo, Ludger in Tanzi, 2008, str. 48)

Kot je razvidno iz slike 1, obstaja povezava med javnimi izdatki in redistribucija dohodka. Večji kot je obseg javnih izdatkov, nižja je stopnja neenakosti. Ta korelacija je precej manjša glede na skupne državne izdatke in precej večja, ko te razdelimo in se osredotočimo na socialne izdatke, transferje in družinske subvencije (Alfonzo, Ludger in Tanzi, 2008, str. 14).

Slika 2 prikazuje, kakšna je učinkovitost javnih izdatkov pri zmanjšanju neenakosti. Kot je razvidno na primeru Irske, zmanjšanje javnih izdatkov pogosto povzroči večjo stopnjo neenakosti. Povečanje javnih izdatkov pa ima obraten učinek. Čeprav je, povprečno gledano, v vseh državah korelacija jasna, ima včasih sprememba javnih izdatkov ravnotako minimalen ali nikakršen učinek (na primer Danska, Francija in Grčija). Kot je razvidno iz slike 1, ima visok obseg javnih izdatkov včasih relativno neefektiven vpliv na stopnjo neenakosti (ZDA, Portugalska, Italija in Grčija). Kot bo podrobneje obravnavano pozneje, je učinek javnih izdatkov na neenakost različen glede na posamezno državo in je v veliki meri odvisen od tega, kako so ta sredstva uporabljena (Alfonzo, Ludger in Tanzi, 2008, Gregorini in Longoni, 2010, Lebedinsky, 2009).

Slika 2: Sprememba javnih izdatkov in sprememba neenakosti

Vir: Alfonzo, Ludger in Tanzi, 2008, str. 48

Iz tega razloga so nekatere študije prišle do nasprotnih ugotovitev. Nekateri so zato mnenja, da socialna pomoč spodbuja posameznike k brezposelnosti, kar ne zmanjša stopnje revščine temveč jo celo povečuje. Zato so mnenja, da je država nemočna pri popravljanju problema neenakosti (Art, 2003). Nekateri študije, ki so iskale povezavo med splošnimi javnimi izdatki in stopnjo neenakosti v ZDA, so prišle do ugotovitve, da večji javni izdatki ne zmanjšajo stopnje neenakosti (Leigh, 2008, str. 21-22).

Študija Alfonza, Ludgerja in Tanzija (2008) v okviru evropske centralne banke, je morda najboljše na tem področju. Vključuje tako stare študije kot tudi neodvisno raziskavo o povezavi med vlogo države in neenakostjo. Pri tem se raziskovalci poglobijo tudi na vzroke in specifične dejavnike v povezavi s tem vprašanjem. Vlogo države, na primer, razdelijo na smiselne dele ter opazujejo njihov vpliv tako na drug drugega kot na neenakost nasploh.

Po obsežni analizi empiričnih raziskav so moje ugotovitve sledeče. Najprej moramo razlikovati institucionalne oblike vloge države, ki vključujejo, na primer, izobrazbo in zdravstvo. Te v glavnem zagotavljajo enake možnosti. Drugi način vloge države pa zagotavlja enakost v absolutnem smislu v obliki progresivnega obdavčenja, socialnih programov in prejemkov v primeru brezposelnosti.

Oba načina sta potrebna za zagotavljanje ustrezne mere enakosti ter sta si, kot ugotavljajo Alfonzo, Ludger in Tanzi (2008), tudi soodvisna in vplivata drug na drugega. Prevelika mera

institucionalne oblike vloge države ob odsotnosti zagotavljanja določene absolutne mere enakosti je problematična. Kot ugotavljajo avtorji (2008, str. 12-20), so javni izdatki namenjeni izobrazbi ob visoki absolutni neenakosti pristranski, saj dajejo prednost bogatim. Toda prevelika doza absolutne enakosti se lahko prav tako izkaže za neučinkovito, ker spodbuja potrošnjo in zavira motivacijo za produktivnost (*angl. welfare trap*). Kot so avtorji dokazali (2008, str. 29) je ta neučinkovitost še posebej izrazita ob pomanjkanju institucionalnih oblik vloge države, kot je na primer izobrazba. Ob nizki stopnji izobrazbe je posameznik motiviran k potrošnji in ne k proizvodnji, kar povzroča neučinkovitost pri poskusu popravljanja neenakosti. Avtorji so prišli do ugotovitve, da je vloga države pri uravnavanju absolutne enakosti zelo uspešna, če država izkazuje visoke standarde na področju izobrazbe. Zato menim, da se države, ki niso uspele doseči bistvenih padcev v neenakosti, kljub povečanju javnih izdatkov, premalo osredotočajo na institucionalne mehanizme, ki poskušajo zagotavljati enake možnosti, predvsem na področju izobrazbe in zdravstva. Ta problem vidim predvsem v ZDA, kar bi morda razložilo empirične študije, ki niso kazale znatnega zmanjšanja neenakosti, kljub povečanju javnih izdatkov.

Podobne najnovejše študije, ki zopet ugotavljajo, da je država zmožna zmanjšati neenakost izrecno opozarjajo, da je ugotavljanje povezave med vlogo države in stopnjo neenakosti z uporabo splošnih javnih izdatkov lahko zavajajoče, saj je ključnega pomena, kako so ti javni izdatki uporabljeni (Gregorini in Longoni, 2010). Študija Lebedinskya (2009) zopet poudarja, da ima dohodkovna neenakost pomemben vpliv na izobrazbo in obratno.

Splošen konsenz med ekonomisti torej ostaja, da je vloga države večinoma učinkovita pri popravljanju socialnih problemov in problemov neenakosti. Najbolj učinkovite programe izkazujejo države, ki najbolje uravnotežajo zagotavljanje tako absolutne enakosti kot enake možnosti. Država se lahko sooči z neučinkovitostjo izdatkov, če je njihova politika neuravnotežena.

4.2 Vpliv neenakosti na BDP

V ekonomski vedi pogosto velja, da so nekatera najbolj osnovna vprašanja tudi najtežja. V raziskavi povezave med stopnjo neenakosti in BDP rastjo, sem pridobil raznolike, včasih nasprotujoče si ugotovitve. Nadalnje raziskave so za dosleden in dokončen odgovor na tem področju še potrebne.

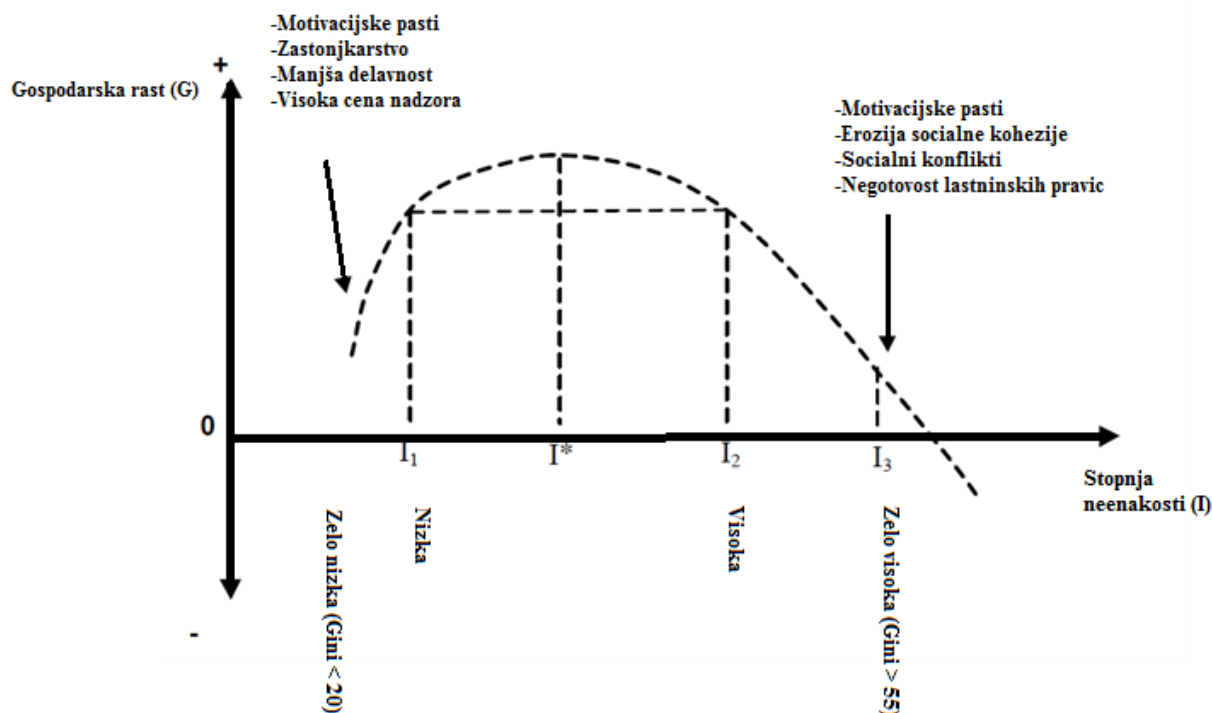
Starejše raziskave so predpostavljale linearno povezavo med neenakostjo in gospodarsko rastjo. Alberto Alesina in Dani Rodrik (1994) ugotavljata, da ima večja neenakost negativen vpliv na gospodarsko rast. Zatrjujeta, da ob večji neenakosti obstaja močnejše povpraševanje po produkcijskih virih, kar posledično prav tako povzroča negativen vpliv na gospodarsko rast. Deininger in Squire (1998) ter Persson in Tabellini (1994) prav tako potrjujejo, da večja neenakost povzroča nižjo gospodarsko rast.

Toda obstajajo tudi raziskave, ki so prišle do zaključka, da ima večja neenakost pozitiven vpliv na gospodarsko rast (Li & Zou, 1998; Partridge, 1997)

Barro (1999), je prišel do drugačnih zaključkov. Avtor potrjuje, da ima povezava med neenakostjo in BDP rastjo obliko Kuznetsove krivulje. Po ugotovitvah avtorja, ima večja neenakost negativen vpliv na gospodarsko rast revnih držav (kjer je BDP na osebo nižji kot 2000\$-iz leta 1985) ter pozitiven vpliv na bogatejše države. To bi morda namigovalo, da se specifična oblika krivulje spreminja glede na razvitost države.

Banerjee in Duflo (2003) sta se podala k podrobni analizi zgornjih raziskav. Poudarjata, da je metoda raziskave podajala podlago za različno interpretacijo ugotovitev. Zgodnje raziskave so namreč uporabljale metodo najmanjših kvadratov (ali metodo treh najmanjših kvadratov) za ugotavljanje linearne povezave med neenakostjo in gospodarsko rastjo. Po neodvisni empirični raziskavi Banerjeeja in Dufla vsaka sprememba v neenakosti sprva povzroči negativne vplive na gospodarsko rast. Povezava med rastjo in neenakostjo, po ugotovitvah avtorjev torej, ni linearna, temveč dinamična. Potrjujeta, da je povezava med neenakostjo in gospodarsko rastjo na dolgi rok v obliki Kuznetsove krivulje.

Slika 3: Kuznetsova krivulja

Vir: Cornia in Court, 2001, str. 24

Po ugotovitvah Cornie in Courta (2001, str. 23) je rast v preveč enakih družbah ovirana zaradi več razlogov. V družbah z zelo nizko neenakostjo, se produktivnost posameznika ne nagrajuje ter tako negativno motivira posameznike. Prevelika enakost zato povzroča krčenje dela kot tudi problem zastonjkarstva (*angl. Free rider*).

Po ugotovitvah avtorja (2001, str. 24) je prevelika neenakost prav tako škodljiva. Vpliv neenakosti na rast je lahko negativna, zaradi nizke motiviranosti revnih delavcev in pogoste prakse predatorskega obnašanja in iskanja rent bogatih. Visoka stopnja neenakosti prav tako

povzročča socialne in politične nestabilnosti. Socialne napetosti posledično imajo negativni vpliv na opredelitev lastninskih pravic, domače in tuje investicije ter povečajo stroške poslovanja in uveljavljanja pogodb. Avtorja ugotavljata, da imajo različni tipi neenakosti različne vplive na rast. Dohodkovna neenakost, na primer, ima do določene mere pozitiven vpliv na rast. Neenakost bogastva, ki je posameznikom pripisan, pa ima pogosto negativen vpliv na rast.

Cornia in Court (2001, str. 24) zato priporočata, da se gospodarstvo v Ginijevem koeficientu nahaja nekje med 25 in 40. Optimalna mera se seveda razlikuje glede na posamezno državo. S svojimi ugotovitvami avtorja poudarjata da je visoko gospodarsko rast možno doseči tudi z relativno nizko neenakostjo. Na primer, če se gospodarstvo nahaja na točki I_1 , bo imelo enako stopnjo rasti kot na točki I_2 .

Najnovejše empirične raziskave prav tako potrjujejo, da je povezava med neenakostjo in gospodarsko rastjo v obliki obrnjene črke U. Yin in Gong (2006), sta to povezavo tudi empirično potrdila. V produkcijsko funkcijo in funkcijo koristnosti sta predstavila vladne izdatke ter prišla do sklepa, da Kuznetsova krivulja drži. Toda oblika te krivulje je še zmeraj oblikovana zelo na splošno.

Vprašanje torej ni več, ali neenakost povečuje ali zmanjšuje gospodarsko rast. Ključno vprašanje, ki je danes še nejasno, je, kakšna točno zgleda ta krivulja za določeno državo in kje točno na krivulji se dejansko nahajamo.

Kljub temu, da so nadaljnje raziskave na tem področju še potrebne, ima spoznanje, da je povezava med neenakostjo in gospodarsko rastjo v obliki Kuznetsove krivulje, pomembne implikacije. Iz tega lahko sklepamo, da povezava med neenakostjo in gospodarsko rastjo ni linearna in posledično ni ali ali vprašanje.

Empirične študije potrjujejo potrebo po državnih posegih v redistributivno funkcijo tržnega mehanizma. Čeprav je zaradi zgornjih vprašanj to še težko izvedljivo, državi torej ni potrebno žrtvovati enakosti ob doseganju gospodarske rasti, ampak je enako visoka gospodarska rast mogoča tudi ob razmeroma nizki stopnji neenakosti.

Sklep

Vloga države v gospodarstvu spada med najpomembnejša vprašanja v ekonomski politiki in ima neposreden vpliv na vse državljane. Namen tega dela je opozoriti na poenostavljene ideologije, ki jih nekateri definirajo kot »neoliberalna zmeta«, ali kar Kornai poimenuje »nekritičen, mitičen kult svobodnega trga« (1995, str. 107). Tema se mi zdi posebej pomembna, ker je v nekaterih družbah takšno mišljenje še posebej prodorno in razširjeno in je podlaga za ekonomsko politiko katere posledice čutimo danes.

Trg ni čaroben mehanizem, ki je sposoben rešiti vse naše socialno-ekonomske probleme. Trg ni popoln – daleč od tega. Prej bi lahko trdili, da so vsi trgi nepopolni. Prav tako ni moralno-, politično- in zgodovinsko- nevtralna institucija. Kar je morda najbolj pomembno je spoznanje, da trg ni cilj sam po sebi, temveč je le sredstvo, s katerim je možno zagotoviti dobro življenje vsem prebivalcem.

Iz tega razloga je vloga države pri popraviljanju nepopolnosti trga in zagotavljanju blaginje vseh njenih prebivalcev enako pomembna kot vloga trga. Država je sposobna popraviti te napake. To seveda ne pomeni, da ima država pravico vtikati nos v vse vidike gospodarstva. Tako kot trgi, lahko tudi država zataji.

Kot so ekonomisti desetletja nazaj dokazovali, je državna intervencija v tistih časih bila neučinkovita. Toda njihova rešitev je morda bila še slabša. Za razliko od privatnega sektorja, ima država poleg učinkovitosti in profita tudi druge naloge. Zmotno je torej mišljenje neoklasičnih liberalcev, da moramo državo odstraniti iz gospodarstva, kadar ne dosega Pareto učinkovitosti. Pareto učinkovitost se lahko tudi nahaja na pogodbeni krivulji, ki zagotavlja bogastvo peščici in revščino množici. Arthur Okun je morda to dilemo še najbolje predstavil: »Torte tržne učinkovitosti ne moremo imeti in jo hkrati tudi enakomerno razdeliti« (Samuelson in Nordhaus, 2002, str. 343). Naloga države vključuje torej žrtvovati nekaj učinkovitosti za zagotavljanje enakosti.

Toda tudi ta trditev je na širokem makroekonomskem spektru dokaj črno-bela. S pomočjo najnovejših empiričnih raziskav počasi prihajamo do spoznanja, da vprašanje gospodarske rasti in enakosti ni vedno ali-ali vprašanje.

Država ima ključno vlogo tako v alokacijski kot redistributivni funkciji. Toda namen te diplomske naloge ni splošno opravičevanje državne intervencije. Namen te diplomske naloge je opozoriti na nevarnosti tržnega utopizma. Trg in država si nista nasprotujoča si pojma, kjer je eno pravilno in drugo napačno. Moje prepričanje je, da sta se trg in država sposobna medsebojno podpirati in tako ustvariti celoto, ki je večja od vsote. Optimalna vloga države v gospodarstvu pa ni teoretične, temveč specifične in pragmatične narave.

Literatura in viri

1. Akerlof, G. A. (1970). The Market for Lemons. *The Quarterly Journal of Economics*, (84)3, 488-500.
2. Alesina, A. in Rodrik, D. (1994). Distributive politics and Economic Growth. *The Quarterly Journal of Economics*. 109(2), 465-490.
3. Alfonso, A., Ludger Schuknecht in Tanzi, V. (2008). *Income Distribution Determinants and Public Spending Efficiency*. Evropska Centralna Banka. Najdeno 8. avgusta na spletnem naslovu <http://www.ecb.int/pub/pdf/scpwps/ecbwp861.pdf>
4. Arrow, K. (1973). Higher education as a filter. *Journal of Public Economics* 2(3), 193-216.
5. Art, C. (2003, 2. junij). »Has State Action Reduced Inequality in the US?«. Ludwig von Mises Institute: *Mises Daily*. Najdeno 18. avgusta na spletnem naslovu <http://mises.org/daily/1231>
6. Ashford, N. (2011, 21. februar). 10 Core Principles of Classical Liberalism. Prudent Investor Newsletters. Najdeno 4. avgusta 2011 na spletnem naslovu <http://prudentinvestornewsletters.blogspot.com/2011/02/video-10-core-principles-of-classical.html>
7. Bailey, S. J. (2002). *Public Sector Economics*. New York: Palgrave.
8. Bandelj, N. and Sowers, E. (2010). *Economy and State*. Cambridge: Polity Press.
9. Banerjee, A. in Duflo E. (2003). Inequality And Growth: What Can The Data Say? *Journal of Economic Growth*. 8(3), 267-299.
10. Barro, R. J. (1999, marec). 'Inequality, and Investment.' National Bureau of Economic Research. *Working Paper 7038*. Najdeno 8. avgusta 2011 na spletnem naslovu <http://www.nber.org/papers/w7038.pdf>
11. Barry, Norman P. (2002). Liberalism: Critical Concepts in Political Theory. Smith, G.W. (ur.), *The New Liberalism*. London: Routledge.
12. Bradley, D., Huber, E., Moller, S., Nielson, F. & Stephens, J. D. (2003). Determinants of relative poverty in advanced capitalist democracies. *American Sociological Review*. 68(3), 22-51.
13. Brennan, G in Hamlin A. (1995). Economizing on Virtue. *Constitutional Political Economy*, 6, 35-56.
14. Broadway, R. W. (1989). The Role of Government in a Market economy. Warren J. Samuels (ur.), *Fundamentals of the Economic Role of Government*. New York: Greenwood Press.
15. Brščič, B. (2010). Bogastvo narodov-Politična ekonomija klasičnega-liberalizma. Smith, A. *Bogastvo narodov*. Ljubljana: Studia Humanitatis.
16. Byrne, S. (1986). Defenders of Inequality: Milton Friedman and Robert Nozick. *Studies: An Irish Quarterly Review*, 75(298), 186-195
17. Camerer, C. (2004). *Advances in Behavioural Economics*. New Jersey: Princeton Universtiy Press.
18. Coase, R. H. (1960). The problem of Social Cost. *Journal of Law and Economics*, 3, 1-44.
19. Coase, R. H. (1976). Adam Smiths View of Man. *Journal of Law and Economics*, 19, 529-546.

20. Cornia, A. G. in Court, J. (2001). *Inequality, Growth and Poverty in the Era of Liberalization and Globalization*. Helsinki: UNU World Institute for Development Economics Research
21. Corning, P. (2011). *The Fair Society*. Chicago: University of Chicago Press.
22. Deininger, K. in Lyn S. (1996). 'A new data set measuring income inequality.' *World Bank Economic Review*. 10, 565-591.
23. Dunning, J. H. (2003). *Making Globalization Good*. Oxford: Oxford University Press.
24. Foulkes, A. (2007, oktober). Milton Friedman Is to Blame for Unsafe Food? *The Freeman*. Najdeno 6. avgusta 2011 na spletnem naslovu <http://www.thefreemanonline.org/columns/milton-friedman-is-to-blame-for-unsafe-food-it-just-aint-so/>
25. Frankel, Ellen P. (2002). *Liberalism: Critical Concepts in Political Theory*. Smith, G.W. (ur.), »*Liberalism, Unintended Orders and Evolutionism*«. London: Routledge
26. Friedman M. (1962). *Capitalism and Freedom*. Chicago: Chicago Univeristy press.
27. Giddens, A. in Diamond, P. (2005). *The New Egalitarianism*. Cambridge: Polity Press.
28. Gray, John. (2002). *Liberalism: Critical Concepts in Political Theory*. Smith, G.W. (ur.), »*On Negative and Positive Liberty*«. London: Routledge
29. Gregorini, F. in Longoni, E. (2010). *Inequality, Political Systems and Public Spending*. Evropska Centralna Banka. Najdeno 18. avgusta na spletnem naslovu http://www.sociol.unimi.it/papers/2010-03-16_Filippo%20Gregorini.pdf
30. Hamowy, R. (2008) *The encyclopedia of libertarianism*. ZDA: Sage Publications Inc.
31. Harvey, D. (2005). *A Brief History of Neoliberalism*. Oxford: Oxford University press.
32. Hasek, W. C. in Dodd, H. J. (2003). *Economics: principles and applications*. Filipini: Jmc press.
33. Hawkins, M. (1997). *Social Darwinism in American and European Thought*. Cambridge: Cambridge University Press.
34. Hayek, F.A. (1976). *The Mirage of Social Justice*. London: Routledge & Kegan Paul Ltd.
35. Hayek, F.A. (1978). *Law, Legislation and Liberty*, II in III del. ZDA: University Of Chicago Press.
36. Hirsch, Paul, Stuart Michaels in Friedman, Ray. (1990). Clean Models vs. Dirty Hands: Why Economics Is Different from Sociology. Zukin, Sharon in Di Maggio, Paul (ur.), *Structures of Capital: The Social Organization of the Economy*. Cambridge: Cambridge University Press
37. Hunt, E. K. (2003). Property and prophets: the evolution of economic institutions and ideologies. New York: Sharpe, Inc.
38. Kaldor, N. (1955). Alternative Theories of Distribution. *Review of Economic Studies*, 23(2), 83-100.
39. Kenworthy, L. (1999). Do social-welfare policies reduce poverty? A cross-national assessment. *Social Forces*. 77(3), 1119-1139.
40. Kornai, Janos. (1995). Highway and byways: studies on reform and post-communist transition. Harvard: The MIT press.
41. Krugman, P. (2007, 15. februar). »Who Was Milton Friedman?«. *The New York Review of Books*. Najdeno 6. avgusta 2011 na spletnem naslovu <http://www.nybooks.com/articles/archives/2007/feb/15/who-was-milton-friedman/?page=1>

42. Lalor, J. J. (2003). *Cyclopaedia of political science, political economy, and of the political history of the United States. Volume 3*. ZDA: Thoemmes.
43. Lebedinsky, A. G. (2009). »Does Income Inequality Affect School Enrollment?« *Journal of Applied Economics & Policy* 2009. 28(1), 69-100.
44. Leeman, Wayne. (1963). *Capitalism, market socialism, and central planning*. Boston: Houghton Mifflin.
45. Leigh, Andrew. (2008). Do Redistributive State Taxes Reduce Inequality? *National Tax Journal*. 61(1), 81-104.
46. Li, Hongyi, in Heng-fu Zou. (1998). 'Income inequality is not harmful for growth: Theory and evidence. *Review of Development Economics*. 2(3), 318-334.
47. Lichbach, I. M. (1989). An Evaluation of "Does Economic Inequality Breed Political Conflict?" *Studies. World politics*, 41(4), 431-470.
48. Lippert, J. (2009, 23. december). »Friedman Would Be Roiled as Chicago Disciples Rue Repudiation«. Bloomberg L.P. Najdeno 6. avgusta 2011 na spletnem naslovu <http://www.bloomberg.com/apps/news?sid=a3GVhIHGyWRM&pid=newsarchive>
49. Locke, J. (1689). *The Second Treatise of Government: An Essay Concerning the True Origin, Extent, and End of Civil Government*. Anglija: Awnsham Churchill.
50. Maritnelli, A. in Smelser, N. J. (1990). *Economy and Society*. London: SAGE publications.
51. Mises, L. Von. (1990). *Economic calculation in the Socialist Commonwealth*. Auburn: Ludwig von Mises institute.
52. Mises, L. Von. (1996). *Critique of Interventionism*. Auburn: Ludwig von Mises institute.
53. Mises, L. Von. (1998). *Human Action*. Auburn: Ludwig von Mises institute.
54. Mises, L. Von. (2010). *Liberalism*. Auburn: Ludwig von Mises institute.
55. North, D. (1990). *Institutions, institutional change, and economic performance*. Cambridge: Cambridge University Press.
56. North, D. and Weingast, B. (1989). Constitutions and Commitment: The Evolution of Institutions Governing Public Choice in Seventeenth-Century England. *Jurnal of Economic History*. 49(4), 803-32.
57. Nove, A. (1987). *The New Palgrave: A Dictionary of Economics*. London in New York: Macmillan and Stockton.
58. Oser, J. and Brue , S. L. (1988). *The Evolution of Economic Thought*. San Diego: Harcourt Academic Press.
59. Perotti, R. (1996). Growth, Income Distribution, and Democracy: What the Data Say. *Journal of Economic Growth*. 1(2), 149-187.
60. Persson, Torsten, in Guido Tabellini. (1991). Is inequality harmful for growth? Theory and evidence. *American Economic Review*. 48, 600-621.
61. Rand, Ayn. (1943). *The Fountainhead*. ZDA: Bobbs Merrill.
62. Rand, Ayn. (1964). *The Virtue of Selfishness*. ZDA: New American Library.
63. Robinson, Peter (predstavitelj). (1999, 10. februar). Uncommon Knowledge. *Take it to the Limits: Milton Friedman on Libertarianism (televizijska oddaja)*. California: Hoover Institution.
64. Ryan, Alan. (1995). A Companion to Contemporary Political Philosophy. Goodin, Robert E. in Pettit, Phillip (ur.), *Liberalism*. Oxford: Blackwell Publishing.
65. Sahlins, Marshall. (1972). *Stone Age Economics*. London: Routledge

66. Samuelson, P. in Nordhaus, W. (2002). *Ekonomija*. Ljubljana: GV Založba.
67. Samuelson, Paul A. (1954). The Pure Theory of Public Expenditure. *The Review of Economics and Statistics*, (36)4, 387-389.
68. Schmitt, John in Zipperer, Ben. (2006). »Is the US a Good Model for Reducing Social Exclusion in Europe?« Washington DC: Center for Economic and Policy Research.
69. Screpanti, E. in Zamagni, S. (1993). *An Outline of the History of Economic Thought*. Oxford: Claderon press.
70. Sen, A. K. (1977). Rational fools: A Critique of the Behavioral Foundations of Economic Theory. *Philosoph and Public Affairs*, 6(4), 317-344.
71. Smart, B. (2006). The Moralization of the Markets. N. Stehr, C. Henning & B. Weiler (ur.), *Freedom without Responsibility*. London: Transaction Publishers.
72. Smith, A. (1976). *An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations*. Vol I, II. Oxford: Clarendon Press.
73. Stanovnik, T. (2008). *Javne finance*. Ljubljana: Ekonomska fakulteta v Ljubljani
74. Stiglitz, J. E. in Greenwald, B. (1986). Externalities in Economies with Imperfect Information and Incomplete Markets. *The Quarterly Journal of Economics*, 101(2), 229-264.
75. Sušjan, A. (2006). *Uvod v zgodovino ekonomske misli*. Ljubljana: Ekonomska fakulteta.
76. Tajnikar, M. (2001). *Mikroekonomija s poglavji iz teorije cen*. Ljubljana: Ekonomska fakulteta v Ljubljani.
77. Weber, M. (1978). *Economy and Society*. Los Angeles: University of California Press.
78. Wilkinson, R. (2010). *The Spirit Level: Why More Equal Societies Almost Always Do Better*. VB: Penguin Books.
79. Wolin, S. S. (2004). *Politics and Vision: Continuity and Innovation in Western Political Thought*. Princeton: Princeton University Press.
80. Yin, H. in Gong, L. (2006). Income inequality and economic growth-the Kuznets curve revisited. *The Journal of World Economy*. Najdeno 19. avgusta na spletnem naslovu <http://www.springerlink.com/content/b172t62j75711410/>